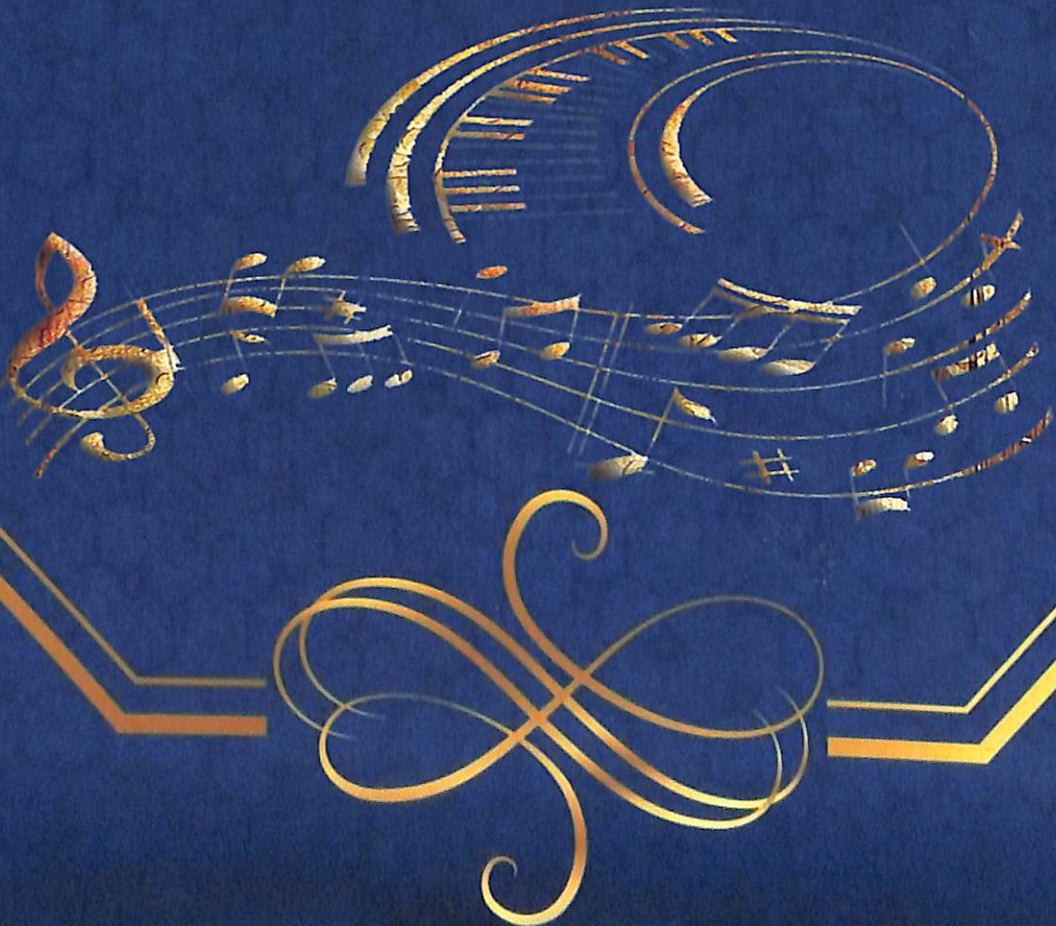

NAIMOV MUZAFFAR URINOVICH

ХОР ВА ХОРШУНОСЛИК
ДИРТИЙОРЛИК АСОСЛАРИ

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

NAIMOV MUZAFFAR URINOVICH

XOR VA XORSHUNOSLIK. DIRIJYORLIK ASOSLARI

**60111300-Musiqa ta'limi yo'nalishi talabalari uchun
("XOR VA XORSHUNOSLIK. DIRIJYORLIK ASOSLARI"
fanidan o'quv qo'llanma)**

Farg'ona - 2026

UO'K : 78.071.2(075.8)

KBK : 85.315ya73

N 19

NAIMOV MUZAFFAR URINOVICH

N 19 XOR VA XORSHUNOSLIK. DIRIJYORLIK ASOSLARI
[o'quv qo'llanma] Farg'ona: 2026. "Classic" nashriyoti- 2026 107-b.
ISBN: 978-9910-231-44-5

Taqrizchilar:

S.Qurbonov

Termiz davlat universiteti "Musika ta'limi"
kafedra Dotsenti

D.Avlaqulov

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
"Maktabgacha ta'lim" kafedra katta o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu "Xor va xorshunoslik. Dirijyorlik asoslari" o'quv qo'llanmasi oliy o'quv yurtlarining 60111300 - "Musika ta'limi" yo'nalishi talabalari uchun Xor va xorshunoslik. Dirijyorlik asoslari faniga mo'ljallangan bo'lib bunda talabalarda xor san'atining tarixi, nazariy, amaliy jihatlarini, xordagi ovoz turlari, ijrochilarning vokal ko'nikmalari, xor jamoasiga rahbarlik qilish hamda xor uslublariga xos kuylay olish kabi mahoratlarini mustahkamlashni o'z ichiga oladi. Bundan havaskorlik xor jamoalari rahbarlari ham foydalanishlari mumkin.

Аннотация:

Настоящее учебное пособие «Хор и хороведение. Основы дирижирования» предназначено для студентов высших учебных заведений направления 60111300 – «Музыкальное образование» по предмету «Хор и хороведение. Основы дирижирования», которое включает в себя закрепление знаний студентов по истории, теоретическим и практическим аспектам хорового искусства, видам голосов в хоре, вокальному мастерству исполнителей, руководству хором и пению в хоровых стилях. Пособие также может быть использовано руководителями любительских хоровых коллективов.

Abstract:

This textbook "Chorus and Choral Studies. Fundamentals of Conducting" is intended for students of higher educational institutions of the direction 60111300 - "Music Education" in the subject of Chorus and Choral Studies. Fundamentals of Conducting, which includes strengthening students' skills in the history, theoretical, practical aspects of choral art, types of voices in the choir, vocal skills of performers, leading a choir and singing in choral styles. It can also be used by leaders of amateur choirs.

*O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining
2025-yil 29-sentyabirdagi 2-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.*

ISBN: 978-9910-231-44-5

UO'K : 78.071.2(075.8)
KBK : 85.315ya73
"Classic" nashriyoti- 2026

Xor va xorshunoslik fanining maqsad va vazifalari.

Fanning maqsadi:

Xor va xorshunoslikning nazariy va amaliy jihatlarini, xor ijrochiligi tarixi, xordagi ovoz turlari, ularning o'ziga xos ovoz imkoniyatlari, xordagi ovoz turlari hamda bolalar ovozlarning turlari, ularning ijro diapazonlari haqidagi ma'lumotlarni berish, talabalarning shu kasbga xos o'quv malakalarini shakllantirish, jamoa bo'lib kuylay olish va uni boshqara olish texnologiyasi bo'yicha mukammal bilim berish va jamoaga rahbarlik qilish xususiyatlarini singdirishdan iborat.

Fanning vazifasi:

Xor jamoalariga rahbarlik qilish, xor asarlarini tahlil qilish malakalarini egallash, xorda kuylash jarayonida ijro jarangiga, ansambl, soz va nafas olish hamohangligiga erishish, badiiy ifoda vositalaridan o'z o'rnida foydalanish, xor qo'shiqchiligiga xos uslublarda kuylash imkoniyatiga ega bo'lishi, xor asarlari repertuarlari bilan bevosita tanishish, ularni tanlash bo'yicha yuksak badiiy didga ega bo'lishi, jamoali qo'shiqchilik xonandasi va rahbariga qo'yiladigan talablarni bilish hamda ko'nikmalarini kasbiy faoliyatida qo'llay olishga erishishdan iborat.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI

1. MAVZU: XOR SAN'ATINING RIVOJLANISHI.

Reja:

1. Xor san'atining rivojlanish tarixi.
2. O'zbekistonda xor san'atining rivojlanish tarixi va ahamiyati.

Ma'lumki uzoq tarixga ega xor san'ati orqali o'tmishda xalqlar orzu-armonlarini, his-tuyg'ularini qo'shiq aytish vositalari bilan ifodalab kelganlar. Jamoa bo'lib qo'shiq kuylash barcha xalqlarning mehnat faoliyati, an'anaviy marosimlari hamda turmush hayoti bilan chambarchas holda bog'lanib kelgan. Mana shunday mehnat jarayonlarida, an'anaviy o'tkazilgan marosimlarda xalq qo'shiqlari yaratilib jamoa bo'lib ijro etilgan. Ya'ni xalq tomonidan yaratilgan turli mavzudagi xalq qo'shiqlari xor bo'lib ijro etilgan hamda ko'p ovozli kuylashning ilk bosqichlari shakllana boshlagan.

Xor san'ati – musiqa san'atining janrlari orasida o'zining ommaviyligi va demokratik xususiyatlarga egaligi bilan ajralib turadi. Hozirgi kunda u keng tarqalgan asl xalq san'ati turiga aylangan. Bu san'at turi insonlarni musiqiy tarbiyalashda, estetik qarashlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Odamlarning bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lgan ma'naviy ongi, didiga, bir yagona g'oya, yagona ijroni maqsad qilib, so'z va musiqadagi tuyg'uni jamoa bo'lib ijro etish, ularni yanada jipslashtiradi. Bu san'at doimo xalq qo'shiqchilik ijodiyoti bilan bog'liq bo'lib, turli millatlar musiqa madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida katta ahamiyatga egadir. Xor san'ati o'zining qadimiy va musiqa madaniyatini ifodalashda uzoq tarixga yondashadi. Asrlar davomida cherkov kuylari professional xor san'atida asosiy ijrochilik hisoblangan. Qadimiy cherkov kuylari, xuddi qadimiy grek kuylariga o'xshab paydo bo'lishiga qadar ovozlarning pastki va yuqori ovozlari (organum, diskant) rivojlana bordi. Uyg'onish davrida xor san'atida katta o'zgarish – ko'p ovozli xor ijrochiligi paydo bo'ldi. Xor san'atining yanada chuqurroq ravnaq topishiga a'kapella ijrosida kuylashning paydo bo'lishi asos bo'ldi. XV–XVI asrlarda yashab o'z ijodida ko'p ovozli asarlar yaratib kelgan – Djovanni Palestrina, Orlando Lasso, Kleman Janeken kabi polifonist-kompozitorlar o'z hissalarini qo'shdilar. Davr taqozosi bilan madaniyatlar yaqinlashuvi asrlardan- asrlarga o'tib, biriga ta'sir ko'rsata boshlagan.

Vaqt o'tishi bilan xor san'ati cherkovlardan ajralib chiqdi. I.S.Bax,

G.F.Gendel, L.Betxoven, K.V.Glyuk, F.I.Gaydn, V.Motsart, D.Verdi, J.Bize romantik kompozitorlardan: F.Shubert, R.Shuman, F.Mendelson, F.Bortoldi, rus kompozitorlaridan M.Glinka, N.A.Rimskiy-Korsakov, M.P.Kyui, S.I.Taneev, M.A.Ballakirev va boshqalar o'z boy ijodlari bilan xor san'atini rivojlantirdilar.

Rus xor madaniyati boy tarixga ega. Xor san'ati janri bir necha yo'nalishda rivojlandi. Masalan: Krestyan, ma'rifatli qo'shiq sevuvchilar xorlari, maktab xorlari, professional cherkov xorlari va opera xorlaridan iborat bo'lgan. XVII-XVIII asrlarga kelib ko'pchilik knyazliklar, dvoryan va pomeshchiklar o'z qaramog'ida xor va orkestrlar tashkil qildilar. Bunday xorlarni "Metsenatlar" xor san'atini sevuvchilar deb atalgan. XIX asr boshlarida graf Sheremetev xor kapellasi (150 yil faoliyat ko'rsatgan) Peterburgda Dubenskiy xori, knyaz Golisin xor kapellasi (50- 60 yillar xizmat ko'rsatgan), Moskvada Gubanin, Vasilev va Perlov xorlari. Peterburgda pochtamt xori, Nijniy Novgoroddagi Rukavishnikov, Penzadagi Kostarskiy xorlar faoliyat ko'rsatganlar. XIX asr oxirlarida A.Arxangelskiyning xori (1880 yilda tuzilgan) nafaqat Rossiyada chet ellarda ham tanilgan. Ular xamisha xor asarlarini yoddan ijro etganlar. U birinchi bo'lib xorga bolalar ovozini o'rniga ayollar ovozini kiritdi. XX asrlarga kelib rus xor san'ati yana ham rivojlandi. Yangi- yangi kapellalar tuzildi. Xor dirijyorlari V.Bulichev, I.Yuxov, P.Yarkovlar faoliyati diqqatga sazovordir. M.Pyatnitskiy (1864-1927 yilda) Varonej, Ryazan, Smolensk krestyanlardan iborat o'zining mashxur rus xalq xorini tuzdi va yuksak ijro mahoratiga erishdi.

1920-1930 yillarda ommaviy xor qo'shig'i janri keng rivojlandi. Kompozitorlar D.Vasiliy-Buglay, K.Lebedev, M.Krasev, A.Turenkov, K.Korchmaryev, A.Kastalskiy, Vik.Kalinnikov, G.Lobachev, M.Krassov, A.Pashchenkolar yaratgan ko'p ovozli xor asarlar professional xor san'atini yanada boyitdi.

Ulug' Vatan urushi davrida bir necha professional xor kollektivlari tuzildi. Rus xor kapellasi (1942 yilda keyinchalik 1975 yilda A.Yurlov nomi berilgan), Voronej rus xalq xori (1942yil), Estoniya erkaklar xori (1944yil), Ryazan rus xalq xori (1946 yil), Litva erkaklar xori (1969 yil), Tallin kamer xori (1971yil), Rigadagi „Avesol" kamer xori (1974 yil), Moskva konservatoriyasi kamer xori (1975 yil), Novosibirsk xor jamiyati Kamer xori (1978yil) shular jumlasidandir.

XIX asrning 30-40 yillarida A.Lyadov, A.Arenskiy, E.Naprapnix, M.Ippolit-Ivanov, S.Taneev, A.Grechaninov, A.Kastalskiy va boshqalar tomonidan xalq qo'shiqlari jo'rsiz xorlar uchun qayta ishlandi. Rus

polifoniyasini o'lmas kantatalari S.Taneev tomonidan yozilib, xorlarda ijro etildi. Rus xor san'ati madaniyati oddiy bir ovozdan ko'p ovozli turli xildagi rus xor janrlari nodir adabiyoti dunyo musiqa madaniyatining oltin fondiga kirdi. Rus xor jamoalari mashhur kompozitor va dirijyorlar mislsiz ijodiy yutuqqa erishdilar. Bunday yuksak ijodiy yo'nalishning ilg'or an'analari keyinchalik XX asr musiqa madaniyatini qurish uchun poydevor bo'lib xizmat qildi. Xorshunoslik fani metodologiyasini yaratishda xor san'ati namoyondalari va xor dirijyorlarining o'rni diqqatga sazovordir. N.Rimskiy-Korsakov, G.Lomakin, S.Smolenskiy, D.Rezumovskiy, D.Kastalskiy, V.Bulichev, A.Preobrojenskiylarning xor bilan ishlash tarzi, xor san'atida erishilgan muayyan yutuqlari ommalashtirildi va yuksak madaniyatga ega bo'ldi. XX asrga kelib A.V.Nikolskiy, P.G.Chesnokov, A.A.Yegorov o'zlarining ko'p yillik ish tajribalarini va ilg'or an'alarini xor dirijyorlari ocherk va o'quv-metodik qo'llanmalari bilan xorshunoslik fanining shakllanishiga o'z xissalarini qo'shdilar.

O'ZBEKISTONDA XOR SAN'ATINING SHAKLLANISHI VA UNING AHAMIYATI

O'rta osiyo xalqlari, jumladan o'zbek xalq musiqa merosiga nazar tashlar ekanmiz o'zbek musiqasi asrlar davomida bir ovozlik, ya'ni monodik tarzda rivojlanib kelgan. Tarixiy manbalarga e'tibor qaratsak o'zbek xalqi ham, boshqa xalqlar kabi o'zining mehnat faoliyati, turmush tarzi bilan bog'liq bo'lgan musiqiy durdonalarini yaratgan hamda bu ijod mahsuli avlodan-avlodga an'anaviy tarzda o'tib kelgan.

Xalq qo'shiqchiligi ijrochiligida ma'lumki erkaklar, ayollar va bolalar tomonidan qo'shiq kuylash an'analari bo'lgan. Shu an'analar davom ettirilib marosimlar, mavsumiy sayillar va to'y tantanalarida qo'shiqlar kuylashib raqsga tushishgan. Hattoki yoshi kattalarning motam marosimlarida zikr tushishi, marsiya aytimlarini aytishlari ham jamoa ijrochiligining bir turidir. An'anaviy Navro'z sayillarida yigit va qizlarning qo'shiq kuylashlari yoki qadimdan to'yalarda aytiladigan yor-yor, kelin salom, yalla va laparlarning bandlari yakkaxon tomonidan naqorat esa jamoa tomonidan aytilgan. Yor-yor, o'lan, lapar, katta ashula va ayrim maqomlardagi (tarona, ufor, naqsh) ayrim qismlarini jamoa bo'lib aytish kabi ijrochilik shakllari ham kelgusida o'zbek xalqi orasida xor havaskorligi o'zbek xor san'atining rivojlanishiga zamin bo'ldi.

1919 yil Toshkentda B.Sakovich tomonidan „Zebuniso“ maktabida tashkil etilgan qizlar xori yaxshi natijalarga erishib 1924 yilda bu xor jamoa „San'atchi qizlar“ nomi bilan yuritildi.

Shu yillarda Sh.Shoumarov „Namunali“ nomli o'zbek maktabida, 1922 yilda Saodatxonim Yenikiyeva Toshkent inprosida o'zbek qizlaridan shunday xor jamoalarini tuzadilar.

1920 yillar-etnografik davr, ya'ni kompozitorlarning xalq an'alarini buzmaslikka harakat qilinish, o'ta ehtiyotkorlik bilan o'zbek musiqa folklori namunalarini ko'p ovozli qilib qayta ishlab, xorga moslashtirish davri bo'ldi desak mubolag'a bo'lmasa kerak.

Ko'p ovozlikning o'zbek musiqa san'atiga kirib kelishi, uni yangi an'analar bilan boyitishda, undagi fikrni yanada kengroq va mazmunliroq qilib ochib berishga imkon berdi.

Xor asarlarida ko'p ovozlik dastlab kuyning imitatsion variantlarida, erkak va ayollarning navbat bilan birin -ketin kuylashlarida, nihoyat oktava, unisoni tarzida paydo bo'lgan.

1930-1940 yillar o'zbek kompozitorlari T.Sodiqov, M.Burxonov, M.Ashrafiy, S.Boboyev, S.Yudakov, T.Jalilov, M.Leviyevlar ijodida

musiqali drama, opera, simfoniya, oratoriya kabi janrlarning paydo bo'lishi, o'zbek musiqasida ko'p ovozlarning paydo bo'lishiga asos bo'ldi.

Xususan, G'.Zafariyning "Halima" va To'xtasin Jalilovning "Tohir va Zuhra", T.Sodiqov, T.Jaliliv va R.Gliyerlarning "Gulsara", Sh.Shoumarov, V.Uspenskiy va G.Mushellar tomonidan yaratilgan "Farxod va Shirin" musiqali drammalari shular jumlasidandir.

1936-yilda yangi tuzilgan O'zbekiston Davlat filarmoniyasi qoshida xor kapellasi tashkil qilinib, unga M.Lepyoxin rahbarlik qilgan.

1939-yilda M.Ashrafiy va S.Vasilenkolar tomonidan birinchi o'zbek operasi "Bo'ron", R.Gliyer va T.Sodiqovlarning "Layli va Majnun" operalarining yaratilishi ko'p ovoqli xorlarning paydo bo'lishiga zamin yaratdi.

Kompozitor Mutal Burxonov O'rta Osiyo xalqlarining kuylari asosida yaratgan oltita asari o'zbek musiqasida birinchi a'kapella asarlarining paydo bo'lishiga olib keldi. Bu asarlar o'zbek xalq qo'shiqlari "Yorlarim", "Go'zal qizga", "Endi sendek"; qoraqalpoqcha "Ayriliq", "Bibigul"; uyg'urcha "Sayra"; tojikcha "Sari kuhi baland", "Zarragul"; qozoq xalq qo'shig'i "Dudaray"; afg'oncha "Chashmi siyoh"; Eron xalq qo'shig'i "Guli gandum", "Dam ko'l, dam ko'l" bo'lib u xor asarlarida ko'p ovoqlik elementlarini muvaffaqiyatli qo'llash mumkinligini ko'rsatib berdi (1950 yillarda).

1952 yilda O'zbekiston Davlat filarmoniyasi qoshida birinchi professional xor kapellasi tashkil qilindi. Kapellaga iste'dodli xormeyster S.Valenkov badiiy rahbar va A.Sultonov xormeyster qilib tayinlandi.

O'zbekistonda xor san'atining o'sishida 1960 yilda tashkil etilgan O'zbekiston radiyo va televideniyesi Davlat komiteti milliy xor kollektiviga Botir Umidjanov rahbarlik qildi. Bu jamoa dastlab 40 kishidan iborat bo'lib o'zbek kompozitorlari yaratgan xor asarlarini elga tanitishda o'ziga xos laboratoriya vazifasini o'tadi. Unda M.Ashrafiy, M.Burxonov, S.Yudakov, X.Izomov, S.Boboyev, M.Bafoyev, B.Lutfullayev, F.Alimov, R.Tursunov, Q.Mamirovlar tomonidan xor uchun yozilgan asarlar magnit lentasiga yozib olindi. Bu xorga "O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan xor jamoa" unvoni berildi. B.Umidjonov "O'zbekiston xalq artisti" unvoniga sazovor bo'ldi. Keyinchalik bu xor jamoaga B.Lutfullayev, J.Shukurov, S.Rajabova, Q.Mamirov va boshqalar rahbarlik qildi. Shu yillarda B.Umidjonov tomonidan o'zbek, tojik, qirg'iz, va boshqa xalq qo'shiqlari "Diliman", "Gar namedoni bidon", "Yapuray", "Qora soch",

"Illila yor", "Og'a doram"; "Gal bari", "Xurshidi jahon galdi", "Qomuzchu", "Chamanda gul" xor uchun qayta ishlangan va original "Dilbarume" xor syuitasi yozilgan.

1978-yilda Ozbekiston Filarmoniyasi qoshidagi xor jamoasiga xormeyster Axad Xamidov bosh dirijyor etib tayinlandi. Bu jamoa 33 tildagi xor asarlarini ijro etishga muvaffaq bo'ldi. 50 dan ortiq shaharlada gastrol safarlarida bo'ldi. Axad Xamidov "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist" unvoniga sazovor bo'lgan.

Iste'dodli xormeyster Sulaymon Shodmonov A.Navoiy nomidagi Katta Akademik opera va balet teatrida 1960-1966 yillar xormeyster, 1966-1980 yillarda bosh xormeyster vazifasida ishladi. 2000 yilda u "O'zbekiston xalq artisti" unvoniga sazovor bo'ldi.

O'zbekistonda bolalar xorining rivojida O'zbekiston xalq artisti Shermet Yormatovning xizmatlari benihoya kattadir. Sh.Yormatov boshchiligidagi xor jamoasi "Kamerton" nomli bolalar va o'smirlar jamoalari xormeysterlari klubida 1981-yilda yuksak professional jamoa sifatida "Bulbulcha" nomini olishga muvaffaq bo'ldi.

O'zbek xor madaniyatining rivojiga katta hissa qo'shgan kompozitorlar qatorida T.Sodiqov, M.Ashrafiy, M.Burxonov, M.Leviyev, S.Boboyev, S.Yudakov, I.Akbarov, A.Muhammedov, G'.Qodirov, X.Izomov, M.Nasimov, D.Zokirov, Sh.Ramazonov, I.Hamroyev, F.Nazarov, A.Berlin, Ye.Shvars, S.Abramova, B.Umidjonov, M.Bafoyev, F.Alimov, N.Norxo'jayev, B.Lutfullayev, R.Abdullayev, H.Raximov, R.Tursunov, Q.Mamirov, Sh.Yormatov, R.Qodirov, X.Xasanova va boshqa kompozitorlar nomini eslatib o'tish o'rinlidir.

O'zbekistonda xor san'ati rivojlanishining ahamiyatli jihatlari quyidagilardir:

1. Ko'plab badiiy havaskorlik va professional xor jamoalari vujudga keldi.
2. Respublikada akapella janri vujudga keldi.
3. Kompozitorlar tomonidan ko'plab kontata, syuita, oda, ballada, jo'rsiz xor asarlari va ajoyib original ommaviy xor qo'shiqlari yaratildi.
4. Professional xor san'ati rivojlanib o'zbek musiqa san'ati janrlari yanada boyidi.
5. Respublikada xor ijrochiligi ma'lum yutuqlarga erishdi, tajribalar orttirildi.
6. Xor san'ati (xususan, professional) sohasida qo'lga kiritilgan yutuqlar, kelgusida bu ajoyib san'atni yuqori bosqichlarga ko'tarish imkonini beradi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. O'zbekiston Davlat filarmoniyasi qoshida birinchi professional xor kapellasi qachon tashkil etilgan va rahbari kim bo'lgan?
2. "Bulbulcha" bolalar xor jamoasi qachon va kim tomonidan tashkil etilgan?
3. Chet el kompozitorlaridan kimlar xor san'atini rivojlantirishga o'z hissalarini qo'shgan?
4. XVII-XVIII asrlarda chet ellarda xor jamoalar qayerlarda tashkil etildi?
5. Graf Sheremetov xor kapellasi necha yil faoliyat ko'rsatgan?

Topshiriqlar:

1. O'zbek ko'p ovozli xor musiqasi asoschisini aniqlang!
2. O'zbekiston radiyo va televideniyesi Davlat komiteti milliy xor jamoasi qachon tashkil etilgan xor jamoasining rahbarini aniqlang!
3. O'zbekistonda xor madaniyatining rivojida katta hissa qo'shgan kompozitorlarni ta'riflang!

Tayanch iboralar:

Diksiya, ko'p ovozlilik, xalq qo'shiqchilik ijodiyoti, cherkov kuylari, janr, xor kapellasi, musiqa merosi, marosimlar, imitatsiya, akapella, original, ansambl, xormeyster.

Foydalanish uchun adabiyotlar:

1. Sh.Ro'ziyev. Xorshunoslik. Toshkent. G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987.
2. S.Kadirova. Xorshunoslik. Toshkent, Musiqa nashriyoti, 2019.
3. G.Mansurova. Xorshunoslik va xor jamoalari bilan ishlash uslubiyoti. Toshkent, Yangi asr nashriyoti, 2008.
4. Q.Mamirov. Jamoa qo'shiqchiligi va amaliyoti. Toshkent, Ilm ziyo nashriyoti, 2019.

2. MAVZU. XOR JANRLARI VA XOR JAMOALARI

Reja:

1. Xor janrlari.
2. O'zbekistonda tashkil etilgan xor jamoalari.

Professional va havaskorlik xorlari o'zining badiiy-ijochilik yo'nalishlariga qarab, xalq xorlari va akademik xorlarga bo'linadi.

XALQ XORLARI

Xalq xorlari xalq musiqa ijodiyotining keng tarqalgan formasi hisoblanadi. Ma'lumki, xalq xori mahalliy ijro uslubi va an'alariga, o'ziga xos repertuarga ega bo'lgan ijodiy kollektivdir. Bu jamoa xalq va turli mavzudagi qo'shiqlarni xalq qo'shiqchiligi xususiyatlarini saqlagan holda, mahalliy an'alariga tayangan holda ijro qiladi.

Xalq xorlari an'anaviy xususiyatlarini saqlagan holda akademik xorlardan farq qiladi. Bular quyidagilar: tabiiy ovozda kuylashi, xalq polifoniyasida (ko'p ovozligida) kuylash, improvizatsiya qilish, repertuarlarning o'ziga xosligi, jumla oxirida unison yoki oktava unisoniga birlashish kabilardir. Xalq xorlari tarkibi struktura jihatdan har xil bo'ladi, ya'ni xonandalar soni, yuqori va past ovozlar nisbati (ayollar va erkaklar ovozi) ma'lum bir qoidaga ega bo'lmaydi. Bularning hammasi mahalliy qo'shiqchilik xarakteriga ham bog'liq. Shunig uchun bir joyda ayollar ovozi ustunlik qilsa, ikkinchi joyda erkaklar ovozigga e'tibor beriladi.

AKADEMIK XORLAR

Akademik xorlar janr xususiyatlariga ko'ra, xalq xorlaridan farq qiladi.

Akademik xorlar xalq xorlaridan quyidagi jihatlari bilan farq qiladi:
- "niqobdor" (yarim yopiq) tovushda, ya'ni akademik uslubda qo'shiq kuylashi;

-vokal strukturasi (qat'iy partiyalarga bo'linishi);

-asar partiturasining (aniq, o'zgartirmasdan, improvizatsiyasiz) o'rgatilishi va ijro qilinishi;

-keng irochilik imkoniyatlariga ega bo'lishi, repertuarining xalq qo'shiqlaridan tashqari, rus, g'arb klassik asarlari va zamonaviy kompozitorlar asarlaridan (turli murakkablikdagi asarlardan) tashkil topishi;

-dirijorning konsertlarda xorni boshqarishi shartligi.

Akademik xorlar, shuningdek, musiqiy ta'lim va ijrochilik mahoratini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Akademik xorlar odatda turli ovoz guruhlaridan (soprano, al't, tenor, bas) iborat bo'lib, ular birgalikda uyg'unlashgan holda kuylaydilar.

Akademik xorlarda jo'rsiz xor musiqasi bilan bir qatorda cholg'u ijrochiligidagi (simfonik orkestr, royal, duxovoy orkestr) asarlar ham ijro etiladi.

XOR JAMOALARI

O'zbekiston xor san'atining rivojlanishiga O'zbekiston radio va televideniya qoshidagi milliy xorining katta hissasi bor. Bu milliy xor jamoasi 1960 yilda tashkil etilib unga istedodli xormeyster Botir Umidjonov tayinlandi. Dastlab jamoa 40 nafar kishidan iborat bo'lib keyinchalik jamoa safi yanada kengaydi. Bu jamoa o'zining sehirli san'ati bilan nafaqat o'zbek muxlislariga, balki qardosh respublikalar va chet el san'at shonavdalariga ham o'z tarovatini ko'rsatib ular qalbidan joy olishga ulgurdi. Jamoa (Olma-ota 1973, Samarqand 1978, 1983 yillar) uch xalqaro simpozium qatnashchisi, bir necha xalqaro xor festivali, anjuman va tanlovlar g'olibi bo'lgan.

1982 yilda jamoaga xor san'atini rivojlantirishdagi yutuqlari uchun "Respublikada xizmat ko'rsatgan jamoa" unvoni berildi. Rahbari Botir Umidjonovga shu yili "O'zbekiston xalq artisti" unvoni berildi.

Jamoa repertuari mavzu jihatdan rang-barang bo'lib, ko'plab janrlarni qamrab olgan: qayta ishlangan xor qo'shiqlaridan tortib kantatatoriya janridagi asarlar, hamda xor turkumlarigacha. Bular M.Burxonovning eroncha "Gule gandum",

"Zarra gul", "Go'zal qizga", B.Umidjonovning "Ey sanam", "Go'zal", "Ruboyi", "Qora soch", "Lapar", original "Dilbarume" syuitasi, M.Bafoyevning "Freskalar" nomli xor turkumi, "Toshkent haqida qo'shiq" aratoriyasi, "Alloma singari poyema-kontatasi va bulardan tashqari R.Abdullayev, A.Mansurov, F.Alimov, D.Amanullayeva kabi kompozitorlari asarlarining birinchi ijrosidir.

Botir Umidjonovdan keyin xor jamoasiga J.Shukurov, keyinchalik D.Malikova, Sh.Babaxanova, B.Lutfullayev, D.Shamsutdinova, S.Rajabova, Q.Mamirov, N.Mirzayeva, A.Oxunovlar kabi yetuk xormeysterlar rahbarlik qilishgan.

O'ZBEKISTON DAVLAT AKADEMIK XOR KAPELLASI

Kapella lotincha ("cappella") so'z bo'lib, xor jamoasini bildiradi. Akapella esa (italyancha "a'capella")-cholg'u jo'rlligisiz xor jamoasi tomonidan ijro etiladigan musiqiy asardir.

Professional xor san'atining ilk rivojlanish bosqichida tashkil etilayotgan xor jamoalar o'zbek musiqasi san'atida ulkan yangilik bo'ldi. Chunki professional xor jamoalarini tuzishga davlatimiz tomonidan alohida e'tibor qaratila boshlandi. O'zbekistonda xor san'atining rivojiga katta hissa qo'shgan xor jamoalardan biri O'zbekiston davlat akademik xor kapellasi 1952-yilda M.Qori-Yoqubov nomidagi O'zbekiston davlat filarmoniyasi qoshida tashkil etilgan. Jamoaga badiiy rahbar S.Valenkov, xormeyster sifatida A.Sultonov tayinlangan.

Jamoa ilk ijodiy konsert dasturini 1952 yil 15 sentyabrda Toshkent davlat konservatoriyasining Katta zalida tinglovchilar hukmiga havola etdi. Konsert dasturi yuqori darajada namoyish etilib musiqasi ixlosmandlari tomonidan yaxshi qabul qilindi. Jamoaga asosan maxsus musiqiy bilimiga ega bo'lgan mutaxassislar jalb qilindi. Jamoa o'z repertuarini muntazam ravishda jahon klassikasining turli janrlari bilan bir qatorda, o'zbek kompozitorlari asarlari bilan ham muntazam boyitib bordi. Xor kapellasi bilan ishlaganlar orasida R.Xublarov, B.Umidjonov, X.Voxidov, B.Kaltman, J.Shukurov, Q.Mirzayev kabi taniqli xormeysterlarning mehnatini ham alohida ta'kidlab o'tish lozim.

Jamoaga O'zbekiston xalq artisti Axad Xamidov rahbarlik qilgan davrlar (1978-2001 yillar) juda katta muvaffaqiyatlarga erishildi. Konsert dasturlari rang-barang bo'lib, M.Burxonov, B.Umidjonov, S.Boboyevning jo'rsiz xorlari, S.Taneevning "IoannDamaskin"

P.Chesnokov, A.Argangelskiy, D.Bortnyanskiylarning xor konsertlari, V.A.Mosart, G.Fore, A.Dvorjaklarning "Rekviyem"lari, I.S.Baxning messa va kantatalari, G.Sviridovning "Pushkin gulchambari" va kantatalari, Yu.Falik, A.Machavariani, V.Gavrilin, A.Shnitke xor asarlari, M.Burxonovning "Abadiy xotira" rekviyemi, M.Bafoyevning "Freskalar" poemasi va "Alloma" poema-kantata kabi asarlar bilan boyitildi.

Mutal Burxonov bu jamoa bilan yaqin aloqada ijodiy hamkorlik qildi. Uning "Yorlarim", "Go'zal qizga", "Zarragul", "Bibigul", "Sari kuhi baland" kabi akapella asarlari endilikda bu janrning mumtoz namunalariga aylandi.

Axad Xamidovdan keyin xor kapellasi jamoasiga Q.Mirzayev, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan artist D.Jdanov,

A.Turkina kabi iste'dod sohiblari rahbarlik qilishdi. Jamoada xormeyster sifatida G.Ergasheva, S.Rasuliy, Ye.Boronin, B.Musabayeva, M.Shoiloyosov, A.Kotruxov, D.Musabayeva, L.Petlina, Sh.Jumayevlar faoliyat yuritishgan.

O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI QOSHIDAGI MUSIQIY TEATR STUDIYASI XORI

O'zbek xor musiqasi rivojiga hissa qo'shib kelayotgan jamoalardan yana biri O'zbekiston davlat konservatoriyasi qoshidagi opera studiyasi xoridir. Bu jamoa 1964 yilda tashkil etilgan bo'lib, uning asosiy tashabbuskorlaridan biri O'zbekiston xalq artisti, ko'plab davlat va Xalqaro mukofotlari sovrindori, professor Muxtor Ashrafiy edi.

Jamoaga ilk rahbarlik qilgan xor san'atining fidoyi jonkuyari, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi R.Xublarov edi. Undan keyin jamoaga D.Qurbonova, N.Lienko, S.Shodmonov, L.Nisenbaum, V.Babayans, N.Qoziyev, M.Polonskiy, I.Chernikova, B.Bo'riyev, A.Hamidov, D.Jdanov,

L.Petninalar xormeyster sifatida faoliyat olib borishgan.

Opera studiyasining xori simfonik dirijyorlar, xormeysterlar, akademik xonandalar va kompozitorlarning bitiruv Davlat attestatsiyalariga tayorlanishlarida hamda turli bayram, tanlovlar va festivallarda ishtirok etadi.

Xor o'zining faoliyati davomida ko'plab opera spektakllarida qatnashdi: bular P.I.Chaykovskiyning "Yevgeniy Onegin", "Iolanta", N.Rimskiy-Korsakovning "Podshohning kelin", R.Leonkovalloning "Masxarabozlar", D.Verdining "Traviata", S.Yudakovning "Maysaraning ishi" va boshqalardir.

Opera studiyasining xor jamoasi O'zbekiston kompozitorlari yaratgan asarlarning birinchi ijrochisi bo'lgan: M.Burxonovning "Alisher Navoiyga qasida", S.Yudakovning "Muborakbod", "O'zbekiston", "Mening Vatanim", M.Ashrafiyning "Rustam haqida doston", F.Yanov-Yanovskiyning "Muqaddas Markdan", K.Azimovning "Sen olam bezagisan, qadim Buxoro!" kabi asarlaridir.

Bu jamoa ko'plab loyihalar ishtirokchisi sifatida hamda buyuk kompozitorlarning yubileylariga bag'ishlangan konsert dasturlarida faol ishtirok etib kelmoqda.

Opera studiya xorini 2001 yildan buyon Yulduz Xusnitdinova boshqarib kelmoqda, 2003 yildan xormeyster sifatida Sevara Kadirovalar faoliyat ko'rsatib kelishmoqda.

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI OPERA VA BALET DAVLAT AKADEMIK KATTA TEATRI XOR JAMOASI

M.Ashrafiy va S.Vasilenkolar hamkorlikda yaratgan birinchi "Bo'ron" operasining 1939 - yil 11- iyundagi taqdimoti milliy musiqiy teatr tarixida olamshumul yangilik bo'ldi. Albatta, bu opera o'zbek musiqasining turli janrlari rivojlanishiga keng yo'l ochib berdi. Bu borada teatrning atoqli dirijyorlari O'zbekiston xalq artisti, Davlat va xalqaro mukofotlar sohibi, professor Muxtor Ashrafiy, O'zbekiston xalq artisti Fazliddin Shamsuddinov, O'zbekiston xalq artisti, professor Abdug'ani Abdurayimov, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arboblari Naum Goldman va Baxrom Inoyatov, O'zbekiston xalq artisti, Davlat mukofoti sovrindori, professor Dilbar Abduraxmonova, O'zbekiston xalq artisti bosh xormeyster Sulaymon Shodmonov, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi, professor G'ani To'laganov, O'zbekiston xalq artisti Hamidullo Shamsiddinov, Qoraqalpog'iston xalq artisti Aida Abdullayeva va O'zbekiston san'at arbobi Fazliddin Yakubjonovlarni alohida ta'kidlab o'tish lozim. Bu atoqli san'at namoyandalari o'zbek xor san'ati rivojiga salmoqli hissalarini qo'shishdi.

Xor jamoasining teatrdagi faoliyati xormeysterlarning mashaqqatli kasbiy mehnatini talab etadi. Sahnada qo'yiladigan spektakllar o'zbekcha, ruscha, fransuzcha, italyanacha kabi asl tillarda ijro etilib, bularning barchasi so'z ustida ishlashni talab etadi.

Teatrd ishlagan xormeysterlardan N.Priselkov, M.Shamshin, V.Papov, F.Fayziy, M.Gorbenko, L.Nosovoch, V.Xlebnikov, D.Qurbanova, L.Shilkrutlarni aytish mumkin.

1991- yildan xor rahbari sifatida O'zbekiston xalq artisti Sulaymon Shodmonov, xormeysterlari Maya Yandrinskaya va Nataliya Kuriyanovalardir.

Bugungi kunda teatr repertuari nihoyatda rang-barang bo'lib, bunda D.Verdining "Aida", J.Bizening "Karmen", "Marvarid qidiruvchilar", P.I.Chaykovskiyning "Yevgeniy Onegin", M.Ashrafiyning "Dilorom", S.Yudakovning "Maysaraning ishi", N.Rimskiy-Korsakovning "Podshohning kelin", J.Puchinining "Bogema", I.Akbarovning "So'g'd qoplani", M.Bafoyevning "Sevgi samosi" kabi operalar sahnalashtirilib namoyish etilmoqda.

O'ZBEKISTON TELERADIOKOMPANIYASI QOSHIDAGI "BULBULCHA" BOLALAR XORI

O'zbekistonda bolalar xor san'atining rivojlanishida O'zbekiston xalq artisti (1997yil), Sog'lom avlod ordeni(1994) sohibi, "Bulbulcha" bolalar xor jamoasining rahbari, iste'dodli xormeyster Shermat Yormatovning xizmatlari beqiyosdir.

1970 yilda tashkil etilgan bu bolalar xor jamoasi, juda tez sura'tda rivojlanib xor uslubida kuylash san'atining faol targ'ibotchisiga aylandi. Jamoa kichkintoylar (7 yoshgacha), o'rta (8-15yosh), o'smirlar (16-19 yoshgacha) guruhlaridan iborat bo'lib, rejali ravishda ijodiy ishlar olib borilgan.

Jamoa repertuariga nazar tashlasak chet el kompozitorlari I.S.Bax, V.A.Mosart, F.Shubert asarlari, rus kompozitorlari D.Kabalevskiy, T.Struve, A.Sakolov, o'zbek kompozitorlari M.Ashrafiy, M.Leviyev, D.Zokirov, S.Yudakov, K.Abdullayev, A.Muhammedov, G'.Qodirov, M.Burxonov, R.Vildanov, F.Alimov, N.Norxo'jayev, A.Mansurov, D.Omonullayeva, M.Otajonovlarning asarlari bolalar xori tomonidan yuqori darajada ijro etilganligi diqqatga sazovordir.

1982-yilda bu bolalar jamoasiga "Bulbulcha" nomi berildi.

"Bulbulcha" bolalar xori respublika va xalqaro (Rossiya, Finlyandiya, Estoniya, Turkiya) xor festivallarining qatnashchisi va sovrindoridir. Xususan, Yugoslaviyaning Skopje shahridagi "Oltin bulbulcha" Xalqaro bolalar festivali (1981, 1983, 1985 yillar), Minsk shahridagi bolalar xori festivali (1989yil) va boshqa tanlovlar, festivallarda ishtirok etib o'z mahoratlarini yuqori darajada ko'rsata olgan.

Jamoa ijro etgan xor asarlari gramplastinkalarda yozib chiqarilgan, hozirda O'zbekiston radiosi va televideniyesi fondlarida saqlanmoqda.

Shuningdek, bolalar xorining rahbari Shermat Yormatov bu jamoa uchun ko'plab xor asarlari yaratdi. Bular: "Maysa", "Yalpiz", "Dorboz", "Keldi Navro'z", "Qari chumchuq chaqimchi", "Oy Vatanim", "Zamonim o zamonim", "Ayyomlaring muborak", "Sog'lom avlod", "Yurtim bahori", "Olam gulga to'laversin" va boshqalar.

"Bulbulcha" jamoasi O'zbekiston teleradiokompaniyasining "Qoshig'im- jon qo'shig'im", "Birgalikda kuylaylik", "Do, re, mi, fa, sol," "San'at g'unchalari" kabi musiqiy ko'rsatuv va ko'plab

eshittirishlarida o'z dasturlari bilan ishtirok etgan. Hattoki, bu bolalar jamoasi haqida ko'plab filmlar tayyorlangan.

"Bulbulcha" xorida faol ishtirok etib hozirda san'at yo'lida o'zlarining jamoalari bilan tanilib kelayotgan quyidagi xonandalarni misol keltirishimiz mumkin: "Sevinch" S.Rustamova, "Tantana" F.Ziyomammedova va Z.Ziyomammedova, "Sarbon" F.Saidov, "Bunyod" V.Yo'ldoshev, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ilhom Farmonov, O'zbekiston xalq artisti Sevara Nazarxon va boshqalar.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Xalq xorlari akademik xorlardan qaysi jihatlari bilan farq qiladi?
2. O'zbekiston radio va televideniyesi qoshida tashkil etilgan milliy xor jamoasining birinchi rahbari kim bo'lgan?
3. Botir Umidjonovga qachon "O'zbekiston xalq artisti" unvoni berilgan?
4. "Bulbulcha" bolalar xori qachon va kim tomonidan tashkil etilgan?

Topshiriqlar:

1. Kapella bilan akapellaning farqli jihatlari aytib bering!
2. O'zbekiston Davlat akademik xor kapellasi tashkil etilgan sana va ilk rahbarini aniqlang!
3. Kapella so'zining asl ma'nosini aniqlang!
4. O'zbekiston Davlat konservatoriyasi qoshidagi musiqiy teatr studiyasi qachon tashkil etilganligini aniqlang!

Tayanch iboralar:

Kapella, xalq xorlari, uslub, unison, akademik xor, struktura, janr xususiyati, improvizatsiya, simpozium, xalq polifoniyasi, milliy xor.

Foydalanish uchun tavsiya etilgan adabiyotlar:

1. S.Kadirova. Xorshunoslik. Toshkent, Musiqa nashriyoti, 2019.
2. G.Mansurova. Xorshunoslik va xor jamoalari bilan ishlash uslubiyoti. Toshkent, Yangi asr nashriyoti, 2008.
3. Sh.Ro'ziyev. Xorshunoslik. Toshkent, G'ofur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987.
4. Z.Sultanova. Xor va xorshunoslik. Namangan, 2021.

3.MAVZU. XORNING TURLARI VA KO'RINISHI.

XOR PARTIYALARI VA ULARNI TASHKIL QILUVCHI OVOZLAR.

Reja:

- 1.Xor rurlari.
- 2.Xor partiyalari.

Xor grekcha "xoros"- "yig'ilish" ma'nosini bildiradi. Xor ijodiy uyushgan jamoa bo'lib, u ma'lum ovozga ega bo'lgan ijrochi xonandalardan tashkil topadi. Uning xarakterli belgilaridan biri-bu xorda individual (yakka) tembrlarning qo'shilishidan hosil bo'ladigan o'ziga xos (spetsifik) tembrdir.

Demak, xor deb maxsus tashkil qilingan, vokal-xor texnikasiga, badiiy-ifoda vositalariga ega bo'lgan va shu vositalar orqali ijro qilinadigan asarning mazmunini eshituvchilarga yetkazib bera oladigan kollektivni atash mumkin.

Xor turi xorning tuzilish sifatiga qarab aniqlanadi. Xorlar asosan ikki asosiy turlarga bo'linadi. Bir jinsli va aralash xorlar ko'rinish jihatdan bir, ikki, uch, to'rt va undan ko'p ovozli bo'lishi mumkin. Turiga ko'ra xor bir xil yoki aralash tuzilishida bo'lishi mumkin. Bir xil tuzilishdagi xorlarga alohida erkaklar xori, bolalar xori, ayollar xori kiradi. Aralash xorga bolalar bilan ayollar xori, ayollar va erkaklardan iborat xorlar kiradi. Muxtasar qilib aytganda xorlar bolalar xori, ayollar xori, erkaklar xori va aralash xolarga bo'linadi.

BOLALAR XORI

Bolalar xori asosan ikki ovoz partiyasidan tashkil topadi. Birinchidan diskant- yuqori ovoz bo'lib do birinchi oktavadan-fa, sol ikkinchi oktavagacha, ikkinchisi al't-pastki ovoz hisoblanadi ovoz diapazoni sol-lya kichik oktavadan-re, mi ikkinchi oktavagacha.. Ular yoshlariga ko'ra uch guruhga bo'linadi:

- 1) Maktab yoshidagi kichik guruh (kichik xor 7-10 yosh)
- 2) Maktab yoshidagi o'rta guruh (o'rta xor 11-13 yosh)
- 3) Maktab yoshidagi katta guruh (katta va o'smirlar xori 13-17 yosh).

AYOLLAR XORI

Ayollar xori ikkiga ya'ni soprano va al't partiyalaridan iborat. Ayollar xori ko'rinish jihatdan bir ovozli ayollar xori, ikki ovozli ayollar xori, uch ovozli, to'rt ovozli ba'zan undan ham ko'p bo'lishi mumkin. Ovozlar diapazoni ikki oktavadan kengroq (fa, sol kichik oktavadan-lya ikkinchi oktava) bo'ladi.

ERKAKLAR XORI

Erkaklar xori tarkiban quyidagi ovozlardan iborat bo'ladi: tenor, bariton, bas. Asosan erkaklar xorini tenor va bas ovoz partiyalari tashkil qiladi. Erkaklar xori ko'rinishi jihatdan: bir, ikki, uch, to'rt va undan ham ko'p ovozli bo'lishi mumkin.

Erkaklar xorining ovoz diapazoni (lya-katta oktava, lya birinchi oktava-do ikkinchi oktavagacha).

ARALASH XOR

To'liq aralash xor har xil jinsli (ayollar va erkaklar) ovozlarning qo'shilishidan iborat bo'ladi. Unda to'rtta asosiy ovoz partiyasi mavjud; soprano, al't, tenor va bas. Diapazoni to'rt oktavadan baland (lya-kontr oktavadan do-uchinchi oktavagacha). Aralash xorning ijrochilik imkoniyatlari keng bo'lib, dinamik tuslarning boyligi jihatdan ijro imkoniyati kengdir. Aralash xorning (ovoz soni jihatdan) rang-barang "ko'p qatlamli" sadolanishini simfonik orkestri sadolanishiga o'xshatish mumkin. Har bir partiyaga ovoz o'z tembr va rang-barangligiga ega.

Xor jamoalari son jihatdan tarkibi bo'yicha xor kollektivlari kichik, o'rta va katta xorlar bo'lishi mumkin.

Kichik xor 12-30 kishigacha;

O'rta xor 30-60 kishigacha;

Katta xor odatda 80-120 kishigacha bo'lishi mumkin.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Xorlar necha turga bo'linadi?
2. Erkaklar xori qaysi jihatlari bilan aralash xordan farq qiladi?
3. Aralash xor qanday ovozlarga bo'linadi?
4. Kichik xor jamoasi necha kishidan iborat?

Topshiriqlar:

1. Erkaklar xorining ovoz diapazonini aniqlang!
2. Ayollar xori qanday partiyalardan iborat bo'lishini aniqlang!
3. Bolalar xori bilan erkaklar xorining farqli jihatlarini aniqlang!

Tayanch iboralar:

Tembr, spetsifik, diapazon, diskant, ovoz partiyalari, sadolanish, aralash xor, bir jinsli xor, dinamik tuslar, xor turlari.

Foydalanish uchun adabiyotlar:

- 1.R.N.Muhitdinova. Xorshunoslik asoslari. Toshkent,2007
- 2.N.Sharafiyeva. Xorshunoslik.Toshkent.G'ofur G'ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti,1987.
- 3.S.Kadirova.Xorshunoslik.Toshkent, Musiqa nashriyoti, 2019.
- 4.N.Sharafiyeva. Xorshunoslik.Toshkent, 2020.

4. MAVZU. XOR IJROCHILIGI MALAKASI. VOKAL TEXNIK KO'NIKMALARI

Reja:

- 1.Xor ijrochiligi malakalari.
- 2.Xor ijrochiligida vokal texnik ko'nikmalarning ahamiyati.

Xor jamoasining ijrochilik malakasini to'g'ri yo'lga qo'yish uchun asosiy jarayon avvalambor vokal-xor ishlariga e'tibor qaratilib, ishlarni rejali ravishda shakllantirishdan iborat bo'lishi lozim. Chunki bu ishlarning zamirida asosan xonandalarning to'g'ri kuylash malakalarini o'stirish, rivojlantirish yotadi.

Ma'lumki, kuylash jarayonida inson nafas oladi va chiqaradi. Ammo kuylash paytidagi nafas olish oddiy nafas olishdan farq qiladi. Kuylash jarayonida nafas tez olinib sekin chiqariladi. Chunki tovush nafas organlari harakati orqali nafasning chiqish paytida hosil bo'ladi.

Nafas asarning tempiga, jumjalarning uzun kaltaligiga qarab bir maromda, tez, yengil, tekis, chuqur olinadi. Demak, nafas olishda gavda, bo'yinning to'g'ri, erkin holatda bo'lishiga, kiftlarning ko'tarilmasligiga va nafasning diafragma olinishiga erishish zarur.

Nafas olish bir necha turlarga bo'linadi:

- pastki qovurg'alar kengayishi orqali nafas olish;
- yelkani kengaytirib nafas olish;
- qorin bilan nafas olish;
- ko'krak bilan nafas olish;
- zanjir uslubida nafas olish.

Ovozni yo'lga qo'yishning o'ziga xos murakkab tomonlari ham mavjud: to'g'ri tovush hosil qilish va uni shakllantirish.

Professional akademik xor jamoalari bilan xalq havaskorlik jamoalarining ijrochilik uslublarida farq bor. Chunki xalq havaskorlik jamoalari akademik xor jamoalariga nisbatan ochiq tovushda kuylashadi.

Xor ijrochiligida legato, ya'ni ohangning bir tekis bog'lanishi; nonlegato-alohida bog'lanmasdan ijro etish (tovushlar orasida nafasni ushlash orqali hosil qilish); stakkato-tovushni uzib, qisqa ijro etish (tovushlar orasida nafas olmasdan) kabi ijro uslublari uchraydi.

Ovozni yo'lga qo'yish jarayoni xor jamoalari bilan asosiy

mashg'ulotlarni boshlashdan oldin ovoz mashqlariga e'tibor qaratish lozim. Ovoz mashqlari 15-20 daqiqa davomida bo'lib, kuylovchilar ovoz apparati ma'lum darajada qiziydi. Bu mashqlarni me'yoridan oshirmaslik lozim. Chunki asosiy jarayon boshlanganda salbiy ta'sir etishi (nafas organlarining toliqishi) mumkin. Mashqlar o'rta registrlarda, qulay tessiturada, avval bir ovoqli, keyinchalik ikki, uch ovoqli mashqlarga o'tish lozim. Doim o'tiladigan bu jarayonlar xor jamoasining ijro imkoniyatlarini inobatga olgan holda rejalashtirish mumkin.

Bu bajarilayotgan mashqlarning mukammalligiga :

- artikulyatsiya apparatining aktivlashtirilishi;
- ovozni tayorlab qizdirilishi;
- ovoz apparatining kengayib borishi;
- diksiya, so'z talafuzining yanada aniqligiga olib keladi.

Talaffuz (diksiya)

Diksiya-lotincha "dikto"-nutq, so'zlarni aniq, ravshan talaffuzi ma'nosini anglatadi. Yuqori holatda (pozitsiyada) kuylash xorni toza va aniq intonatsiyaga (sozga) ega qiladi. Bu xor uchun eng kerakli va muhim omillardan biridir.

Diksiyaning aniq yoki noaniq bo'lishi o'z navbatida artikulyatsiya apparatining aktiv yoki passivligiga bog'liq. Artikulyatsiya apparati-til, lab, yumshoq tanglay, pastki jag'dan iboratdir. Xor ijrosida asarning poetik mazmunini tinglovchilarga yetkazib berishda diksiya muhim rol o'ynaydi, xor qatnashchilarining so'z talaffuzi mahorati bilan birga nutq madaniyatini ham o'stirib borish lozim.

Artikulyatsiya-lotincha "articulatio"-bo'linish degan ma'noni bildiradi.

Artikulyatsiya- asarni sozda yoki ovoz bilan ijro etish usuli. Artikulyatsiya apparati organlarini aktivlashtirish uchun turli xil mashqlardan foydalanish mumkin. Masalan: "ma", "me", "mi", "mo", "mu", "da", "de", "di", "do", "du" kabi bo'g'inlardan foydalanib mashq qilish mumkin.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ovoz sozlash mashqlari necha daqiqagacha davom etishi mumkin?
2. Artikulyatsiya qanday ma'noni anglatadi?
3. Professional akademik xor jamoalari bilan xalq havaskorlik jamoalarining ijrochilik uslublaridagi farqi nimada?

Topshiriqlar:

1. Diksiya so'ziga ta'rif bering!
2. Artikulyatsiya apparatining organlarini aktivlashtirish mashqlarini ayting!
3. Nafas olish turlarini aniqlang!

Taynch iboralar:

Artikulyatsiya, pozitsiya, diksiya, tessitura, registr, zanjirli nafas, diafragma, jumla, temp, legato, nafas olish, kuylash jarayoni.

Foydalanish uchun adabiyotlar:

1. S.Kadirova.Xorshunoslik.Toshkent , Musiqa nashriyoti, 2019.
2. Q.Mirzayev.Xor jamoalari bilan ishlash. Toshkent, 2008.
3. R.N.Muhitdinova.Xorshunoslik asoslari.Toshkent, 2007.
4. Sh.Ro'ziyev.Xorshunoslik Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.

5. Mavzu. XOR SOZI VA ANSAMBL

Reja:

1. Xor ijrochiligida sozning o'ri.
2. Xor ansambli.

Xor sozi xor ijrochiligida asosiy omillardan biridir. Soz deb, intervallarning melodik va garmonik ko'rinishlarida aniq va to'g'ri sado qilishga aytiladi. Xor sozi tabiiy soz bo'lib, bular ikki turga bo'linadi:

1. Melodik (xor partiyasining gorizontali sozi bo'lib, intervallarning aniq intonatsiya qilinishi).
2. Garmonik (vertikal) umumxor partiyalari akkordlarining aniq intonatsiya qilinishi.

Xor sozining tiniq va yaxshi bo'lishi xonandalarning musiqa tayyorgarligiga, ovoz apparatining holatiga, xorning qanday joylashganligiga, xona yoki sahnaning akustikasiga bog'liq bo'ladi.

Xor sozining muhim omillaridan yana biri, xonandalarni vokal tarbiyalashdir. Qo'shiq aytish, solfedjio kabi mashg'ulotlar orqali xor a'zolarining vokal va garmonik qobiliyati rivojlantiriladi.

Xorning yaxshi sozga ega bo'lishi, major va minor gammalarini to'g'ri talaffuz qilish qoidalarini o'zlashtirishiga bog'liq bo'ladi. Intonatsiya va soz bir-biri bilan bog'langan bo'ladi. Xorda toza intonatsiyasiz soz bo'lmaydi. Intonatsiya (lotincha "intona"-qattiq talaffuz qilaman)-tovush balandligini ovozda aniq talaffuz qilish. Intonatsiyaning xor vokal ko'nikmalari (nafas, tovush hosilasi, vokal pozitsiyasi) va asar xususiyatiga bog'liqligidir.

Xor soziga eng avvalo quyidagilar ta'sir ko'rsatadi:

- metro-ritmik struktura tuzilishi (oddiy, murakkab);
- sur'at (vazmin, o'rta, tezkor);
- lad tonalligi (tonallik tanlashni qo'shganda);
- kuy va ovoz yo'nalishining xarakteri (silliq, sakrashsimon, intonatsion jihatdan odiy, murakkab);
- garmonik struktura (oddiy, murakkab);
- faktura (garmonik, polifonik);
- ijrochilar tarkibi (xor, yakkaxonlar, cholg'u jo'rligi);
- tessitura (past, o'rta, baland);
- dinamika (sekin, o'rta, qattiq);
- adabiy matnning orfoepik xususiyatlari;
- nafas (qisqa, uzun, zanjirli);
- lad -garmonik omillarning muhim xususiyatlari (diatonika,

xromatizmlar, modulyatsiyalar) va hokazolar.

Ansambli bu xor partiyalarining birgalikda hamohang bo'lib, temp va ritmda aniq hamda ovozlarning tembriga ko'ra uyg'unlashgan holda kuylay olishlariga aytiladi. Ansambli so'zi (fransuzcha "ensemble")- birga ya'ni hamohanglik demakdir.

Xor ansambli ikki asosiy ko'rinishda bo'ladi-xususiy va umumiy ansambli. Xususiy ansambli- ma'lum bir partiyadagi ovozlarning qo'shilishi, uyg'unligiga aytiladi. Ya'ni xordagi ma'lum bir partiyadagi ovozlarning uyg'unligiga ansambli deyiladi. Umumiy ansambli-xordagi ansambllarning qo'shilishi, ya'ni to'rtta (soprano, al't, tenor, bas) partiyalarining hamohanglikda uyg'unlashib qo'shilishidir. Professor G.A.Dmitriyevskiy o'zining "Xor ansambli" uslubiy qo'llanmasida xor ansamblining quyidagi turlarga bo'linishi haqida izoh bergan, bularga:

- intonatsion ansambli;
- soz ansambli;
- tembr ansambli;
- dinamik ansambli;
- diksiya ansambli;
- tessitura ansambli;
- garmonik ansambllari kiradi.

Yuqoridagi ansambli elementlaridan birortasi buzilsa, umumiy xor ansambliga ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shunday ekan, ansambli elementlarining xorda uyg'unligi va hamohangligiga e'tibor qaratish lozim.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Xor sozining tiniq va aniq bo'lishi nimalarga bog'liq?
2. Xususiy ansambli deganda nimani tushunasiz?
3. Xor sozi xor ijrochiligida qanday ahamiyatga ega?
4. Xor sozi necha turga bo'linadi?
5. Ansambli sozi nimani anglatadi?

Topshiriqlar:

1. Xor sozi ma'nosini ta'riflang!
2. Xorda umumiy ansambli tushunchasiga ta'rif bering!
3. Xor ansambli ko'rinishlariga ta'rif bering!

Tayanch so'zlar:

Akustika, umumxor partiyasi, xor sozi, intonatsiya, talaffuz, dinamika, hamohanglik, metro ritm, faktura, tessitura, lad, orfoepik.

Foydalanish uchun adabiyotlar:

1. G.Mansurova. Xorshunoslik va xor jamoalari bilan ishlash uslubiyoti. Toshkent, Yangi nashr, 2008
2. S.Kadirova.Xorshunoslik. Toshkent, Musiqa nashriyoti, 2019.
3. Sh.Ro'ziyev.Xorshunoslik, Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.
4. N.Sharafiyeva. Xorshunoslik.Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti,1987.

AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN XOR ASARLARI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MADHIYASI

Abdulla Oripov she'ri

Mutal Burhonov musiqasi

Maestoso

Ser - qu - yosh hur o'l - kam el -

-ga baxt na - jot Sen o' - zing do'st - lar - ga

yo'l - dosh, meh - ri - bon! meh - ri - bon! Yash - na -

gay to a-bad il - mu fan, i-jod, *mf* *cresc.* Shuh-ra-ting por - la -

sin, to - ki bor ja - hon! *f* Naqorat: *a tempo* Ol - tin bu

vo - diy-lar jon O'z-be - kis - ton, *p* *ff* Aj - dod

lar mar-do - na ru - hi sen - ga yor! *f* U - lug'

xalq qud-ra - ti jo'sh ur - gan za-mon *mf* O-lam - ni mah-li - yo ay - la-

1. gan di - yor! *f* Bag' - ri

2. gan di - yor! *ff*

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
 Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
 Yashnagay to abad ilmu fan, ijod,
 Shuhrating porlasin toki bor jahon!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
 Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
 Istiqlol mash'ali, tinchlik posboni,
 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

Naqarot:

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

QILPILLAMA

O'zbek xalq hazil qo'shigi

B.Umidjonov qayta ishlagan

Hazilomuz-tez

S. Qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma,
 A. Qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma,
 T. Qo-shing o's - ma - dak - ki - na,
 Bel - bo - g'im-ning qir - g'o - g'i,
 B.

pp
 yor, qil - pil - la - ma, yor, yor - yor, yor -
 qil - pil - la - ma, be - ling tas - ma - dak - ki - na,
 shi - rin kam - pir pi - ro - g'i,
 qil - pil - la - ma,

qil - pil - la - ma,
 qil - pil - la - ma,
 qil - pil - la - ma. Men se - ni kam - pir de - sam,
 Qo' - sha qa - rib yur - gan - ning,

qil - pil - la - ma, yo - rey, qi - li - g'ing qiz - dak - ki - na,
o'ch-mas si - ra chi - ro - g'i,

Sho - li sol - dim ke - li - ga,
te - gir - mon ning do' - li - ga,
Ro' - mo - lim u - chi so - chiq,
kel - sam dar - vo - zang o chiq,
qil - pil - la - ma, *pp* qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma,
qil - pil - la - ma,

qil - pil - la - ma, ey, yor. Sho - yi qi - yiq ya - ra - shar,
Jon ta - sad - duq bo' - ying - ga,
qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, *pp* o,
yor, yor, yor, yor,

qil - pil - la - ma yo - rey, chol - gi - nam - ning be - li - ga,
bo' - gan - man chin - dan o - chiq,
yor, yor, yor, yor,

qil - pil - la - ma, qil - pil - la - ma, jon - gi - nam.
Ey, yor! qil - pil - la - ma, jon - gi - nam.
qil - pil - la - ma, *ff*

qil - pil - la - ma, *mf* chol - gi - nam - dan ay - la - nay, *mf*
qil - pil - la - ma, *f* Ha! Kam - pir! Qil - pil - la - ma. *f*

OLMACHA ANOR

O'zbek xalq qo'shig'i

B.Umidjonov qayta ishlagan

Allegro moderato

S. _____

A. _____

T. *f* Yor, *f* Hey!

B. *f* Yor.

_____

_____

_____ bum, bum, _____ bum, bum,

_____ Di - bi, di - bi, bum, bum, bim. _____ Di - bi, di - bi, bum, bum, bim.

Ol - ma - cha a - no - ring - ga bal - li, to - za ray - ho - ning - ga bal - li,

_____ bum, bum, _____ bum, bum,

_____ Di bi, di - bi, bum, bum, bim. _____ Di bi, di bi, bum, bum, bim.

_____

_____

_____ ol - ma - cha - yu ol - ma - cha, a - nor qur - bo - ning bo' - lay,

_____

Ol - ma - cha a - no - ring - ga bal - li, to - za ray - ho -

_____ bum, bum,

_____ Di - bi, di - bi, bum, bum, bim. _____ Di - bi, di - bi, bum, bum,

ning - ga bal - li, 1. Dar - yo - lar - ni boy - la - ding,
 2. Nur - li bo's - to - nim - ga kel,
 bum, bum,
 bim.

cho'l - ni bo's - ton ay - la - ding. Bog' - bo - nim, pax -
 pax - ta may - do - nim - ga kel. Cho'l - lar cha - man

ta - ko - rim sen me - ning if - ti - xo - rim!
 gul bo'l - sin, el xir - mo - ni mo'l bo'l - sin!

Ol - ma - cha - yu ol - ma - cha, a - nor qur - bo -

Ol - ma - cha a - no - ring - ga bal - li,
 bum, bum,
 ning bo' - lay.
 Di - bi, di - bi, bum, bum, bim.

to - za ray - ho - ning - ga bal - li, Hey!
 Hey!
 bum, bum, Hey!
 Hey!
 Di - bi, di - bi, bum, bum, bim.

SHAMOL ESHIK OCHADI

O'zbek xalq qo'shig'i

Xor uchun B.Umidjonov moslashtirgan

Andante

S. do's-tim pis-ta
me - ni al dab

A. *mf*
1. Sha - mol e - shik o - cha-di yor - yor, do's-tim pis-ta
2. Soch - ma de - sam so - cha-di yor - yor, me - ni al - dab

so - cha-di ey yor. Do's-tim me-ni chor - lay - di, chor - lay - di,
qo - cha-di ey yor.

so - cha-di ey yor.
qo - cha-di ey yor.

o'y o'y - lay - di kuy kuy - lay - di.

mf(p)
Ya - na ni - ma gap - lar bor o'r - gi - lay,

ju - da qi - ziq gap - lar bor o'r - gi - lay.

DEYDI-YO

O'zbek xalq qo'shig'i

N.Sharafiyeva xor uchun qayta ishlagan

Sho'x, hazil

f Dey - di - yo

Dey - di - yo

Dey - di - yo

ni - ma ni - ma ni - ma dey - di

mp na - na - na *mp* na - na - na - na

mf Dey - di - yo. dey - di - yo

na - na - na na - na na - na na - na

ro' - mo - li bor dey - di - yo. Ro' - mo - li - ni

na - na - na na - na - na na - na

u- chi- da tu- mo- ri bor dey- di- yo.

na- na- na na- na

na- na- na na- na

③ Dar- yo- lar- ni ul yu- zi- da mi- no- ra- man dey- di.

na na na na

Mi- no- ra- ga su- yan- gan qiz bo- la- man dey- di.

na na na na

1. Yakkaxon
2. Qizlar xori
mp

④ Chin- ni- mi- di so- pol- mi pi- yo- la- man dey- di(i).

Qizlar xertib

2. Yakkaxon

dey- di. Shu yi- git- ga choy ber- ga- ni u- yo- la- man

⑤ *mf*

dey- di. Dey- di- yo. dey- di- yo Ro'- mo- li bor

na- na- na na- na- na

na- na- na na- na

dey- di- yo Ro'- mo- li- ni u- chi- da

na- na- na na- na- na

na- na- na na- na

⑥ *f*

tu- mo- ri bor dey- di- yo na- na

na- na- na na- na- na

Dar- yo- lar- ni

na- na- na
ul yu-zi-da bir tup pa-lak dey-di.

na- na na- na
Bir tup pa-lak ta-gi-da qo'sh han-da-lak

na ho
dey-di qo'sh han-da-lak ya-rim xom

1. ya-ri-mi pish-gan dey-di(i)
ho 2. dey-di.

dey-di. dey-di *f* suy-ga-nin-giz
Biz-lar-dan ham or-tiq-mi-kin *f* suy-ga-nin-giz

mf
dey-di. Dey-di-yo. dey-di-yo
dey-di. na-na-na
na-na-na na-na-na

Ro'-mo-li bor dey-di-yo Ro'-mo-li-mi
na-na-na na-na-na

o-ber-gan a-ka-si bor dey-di-yo.
na-na-na na-na-na
na-na-na na-na-na

Ro'- mo- li ni o- ber- gan a- ka- si bor

na- na- na na- na

mp a- ka- si bor *sekinlab* Dey- di- yo

a- ka- si bor

YOR-YOR

O'zbek xalq qo'shig'i

M.Naimov xor uchun moslashtirgan

O'rtacha

Soprano

Alto

Tenor *mf*

Bass

Bak, ba-ka, bum ba-ka, ba-ka, bum bak, ba-ka, bum ba-ka, ba-ka, bum

S. *f* Hay, hay o' - la - no, jon o' - la - no

A.

T. *p* Bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B.

S. o' - lan - chi qi - zey yor

A.

T. Bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka bum bak, ba - ka, bum o' - lan -

B.

S. va - fo - li qi - zey yor, yor

A.

T. ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum va - fo - li qi - zey

B.

S. va - da -

A.

T. chi qi - zey yor, yor. bak, ba - ka, bum,

B.

S. Tok - cha - da - gi
Bo - ra - yot - gan

A.

T. yor, yor. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B.

S. si - ga - yo tu - rol - ga - no

A.

T. ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum

B.

S. qay - chi - ni
ke - lin - ni

A. qay - chi - ni,
Tok - cha - da - gi

T. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B.

S. zang bo - sib - di - yey, yor, yor.
g'am bo - sib - di - yey, yor, yor.

T. zang bo - sib - di - yey
g'am bo - sib - di - yey
bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

S. yor, yor.

T. Bak, ba - ka, bum zang bo - sib - di - yey yor, yor.
g'am bo - sib - di - yey yor, yor.

B. bak, ba - ka, bum zang bo - sib - di - yey yor, yor.
g'am bo - sib - di - yey yor, yor.

S. *f* Yor, yor bi - lan kelin - chak bo - ra yo - tir yor, yor, du - o be - rib ota - jo - ni

T. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum

B. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum

S. qo - la - yo - tir yor, yor Oq sut ber - gan o - na - jo - ni

A. Oq sut ber - gan

T. ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B. ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

S. Ro - zi bo' - si - ney

A. o - na - jo - ni

T. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

S. *f* yor, yor.

A. Ro - zi bo' - si - ney yor, yor.

T. *p* bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum yor, yor

B. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum yor, yor

mf

S. Ke - lin ku - yov ush - bu kun - dan - o

A.

T. *p*
Bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B.

S. baxt - li bo'l - si - ney yor

A.

T. Bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum

B.

S. 1.

A.

T. 2.

B. bak, ba - ka, bum ba - ka, ba - ka, bum bak, ba - ka, bum bak. *p*

ILILLAYOR

O'zbek xalq qo'shig'i

B.Umidjonov xor uchun qayta moslashtirgan

Allegretto

Soprano Solo *f*
I - lil - la yor,

Alto Solo *p*
I - lil - la (ya),

Tenor Solo
I - lil - la yor,

Bass Solo

scherzando

S. Solo

A. Solo

T. Solo
I - lil - la, yo - rim uy - g'on - sin, i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

B. Solo

S. Solo

A. Solo

T. Solo
Soch-la-ri bel - ga cho'l-g'on-sin (o), i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

B. Solo

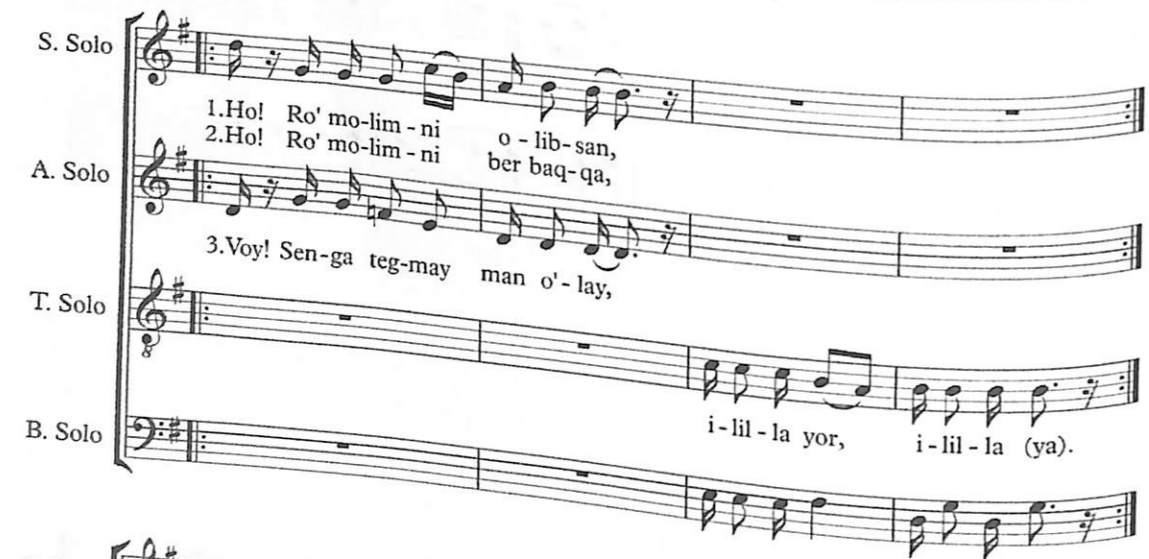

S. Solo

A. Solo
1. Ho! Ro' mo-lim - ni o - lib - san,
2. Ho! Ro' mo-lim - ni ber baq - qa,

T. Solo
3. Voy! Sen - ga teg - may man o' - lay,

B. Solo
i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

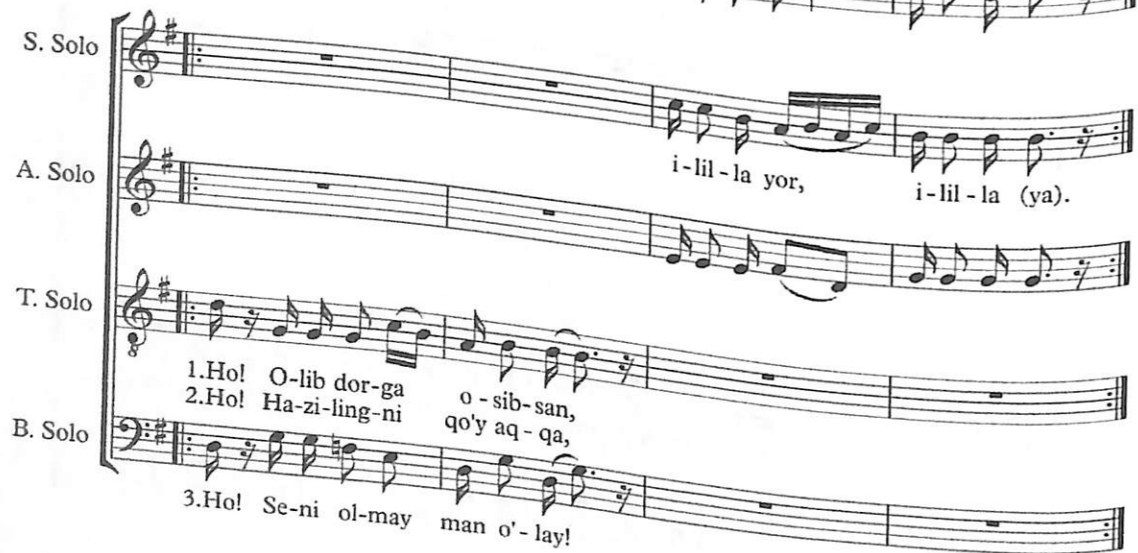

S. Solo

A. Solo
i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

T. Solo
1. Ho! O - lib dor - ga o - sib - san,
2. Ho! Ha - zi - ling - ni qo'y aq - qa,

B. Solo
3. Ho! Se - ni ol - may man o' - lay!

S. Solo
Ho! To - za qol - dim cha - toq - qa (yo), i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

A. Solo

T. Solo

B. Solo

S. Solo
i - lil - la (yo).

A. Solo

T. Solo
Ho! To - za qol - dim cha - toq - qa (yo), i - lil - la yor, i - lil - la (ya).

B. Solo

DO'RSI-DO'RSI

O'zbek xalq qo'shig'i

M.Naimov xor uchun qayta ishlagan

Cho'zibroq

Soprano *f* Do'r-si - - - ya

Alto *f* Do'r-si - - - ya

Tenor *f* Do'r-si - - - ya

Bass *f* Do'r-si - - - ya

Sho'x

S.

A. Ha do'r - si, do'r - si, do'r - si - ya

T. o'y-na bo'ying - ni ko'r - sin,

B.

S.

A. Ha do'r - si, do'r - si, do'r - si - ya ay-lan be-ling - ni ko'r - sin.

T.

B.

S. *ff* Qo - ra u-zum qo - ra - si-day ko'z - la-ring-dan ay - la-nay.

A. O ay - la-nay.

T.

B.

S. Qi - zil u-zum qi - zi - li-day lab - la-ring-dan o'r - gi - lay.

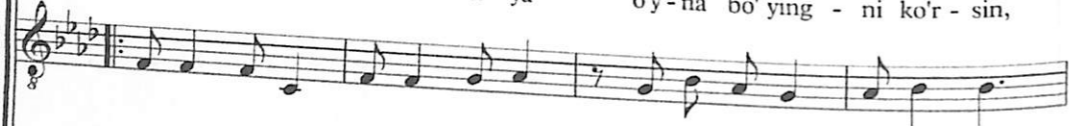
A. a o'r - gi - lay.

T.

B.

S.

A.
Ha do'r - si, do'r - si, do'r - si - ya o'y-na bo'ying - ni ko'r - sin,

T.

B.

S.

A.
Ha do'r - si, do'r - si, do'r - si - ya ay-lan be-ling - ni ko'r - sin.

T.

B.

S.

A.
Ha do'r - si, do'r - si, do'r - si - ya ay-lan be-ling - ni ko'r - sin.

T.

B.

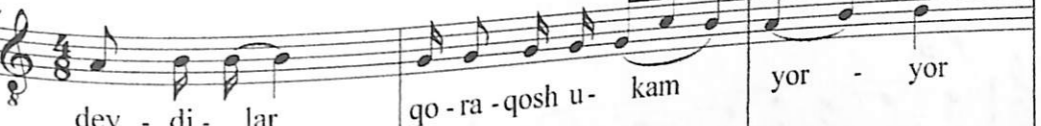
Qora soch

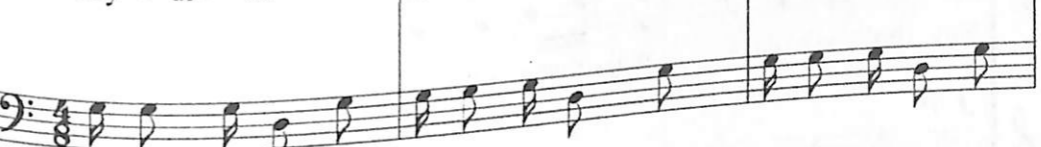
O'zbek xalq qo'shig'i

B.Umidjonov qayta ishlagan

T.
So-ching - ni u - zun

B.
Tra, la, la, la, la, Tra, la, la, la, va.h.k

T.
dey - di - lar qo-ra-qosh u- kam yor - yor

B.

T.
Ko'r sat so-ching- ni bir ko'-ra -yin jo -nim u -ka- mey,

B.

1.
So -chim - ni ko' - rib

2.
yor - yor, yor - yor,

ni - ma qi - la - siz,   jon - a - ka jo - nim   yor - yor,

f (p)
Suv bo' - yi - da   maj - nun - tol - ni,   ko' r mab - mi - din - giz,

f (p)

1.   2.
yor - yor,   yor   yor.

f
Qo - shing - ni qo - ra

f
Ha! A - ka - jo - nim   yor   yor

dey - di - lar,

f
Ha! A - ka - jo - nim

f
ko' zing - ni qo - ra   dey - di - lar,

yor - yor

Ho!

yor - yor,

gliss.

gliss.

jo - nim u - ka - mey, yor - yor

jo - nim u - ka - mey, yor - yor

Lapar

O'zbek xalq qo'shig'i

B.Umidjonov qayta ishlagan

Scherzando

S
A
T
B

Yor ni - ma - lar dev -

Bum. ba - ka. bum - ba - ka Bum. ba - ka, bum - ba - ka

Bum. Bum.

dim siz - ga. Ya - na ni - ma - lar dev - dim siz - ga,

At - las - lar o - ling vo - yo'. siz biz - ga.

f Jon! A - ka - jo - nim.

f Xo! At - las - lar - ni ki - yib - o - lib,

yor - yor

f ya - na at - las - lar - ni ki - yib o - lib,

Voy! A - ka - jo - nim yor yor

hil - pil - lab yu - ra -

siz. vo - yo', siz biz - ga.

f Bum, ba - ka, bum ba - ka

bum, bum,

Yor ni - ma - lar dev - dim siz - ga,

va.h.k.

bum, va.h.k.

ya - na ni - ma - lar dev - dim siz - ga.

Ya - na ni - ma - lar dev -

dim siz - ga.

pp

pp

f **Parlando**

ni - ma - lar dev - dim siz - ga

Parlando

Ha! Xo'p de - dik - ku.

a tempo

Jon! a - ka - jo - nim yor - yor

ff

Voy! Vo!

gliss.

Yor - yor.

Gal Bari

(Xorazm xalq qo'shig'i)

B.Umidjonov xor uchun qayta ishlagan

S Gal gal

A **mf** Gal gal

1. O - la ko'z gal ba-ri

2. Qo - ra ko'z gal ba-ri

Gal

1. Ish - qing da kuy - mas hech kim, gal, gal gal ba-ri.

2. De - vo - na bo' - ma - gun - cha

1. Sham'ing - da kuy -

2. Par - vo - na bo' -

gal O - la ko'z gal ba-ri

Shi-rin so'z gal ba-ri

f gal gal

1. Bog'lab - be-lin bu yo' - da,

2. Mar - do na bo' - ma-gun - cha.

mas o - shiq gal, gal gal, ba-ri

ma-gun - cha

1. Qo - ra ko'z gal ba-ri

2. Shi - rin so'z gal ba-ri

mf Gal, gal

O - la ko'z gal ba-ri

1. Bosh - ga so - lib ma - lo - mat, gal, gal gal ba-ri

2. Af so - na bo' - ma-gun - cha

Gal, gal.

1. O - la ko'z gal - ba - ri

2. Shi - rin so'z gal - ba - ri

gal gal gal ba - ri

1. Sev - mas sa - daf - ni hech - kim

2. Dur do - na bo' - ma-gun - cha

f

Xoy! O - la ko'z gal ba-ri

Hoy! O - la ko'z - gal ba-ri.

Hoy! Shi-rin so'z gal ba-ri.

f Xey!

XORAZM NAVOLARI

(Xorazm xalq kuylari asosida)

N.Saratiyeva xor uchun qayta ishlagan

Andante con anima (shoshmasdan)

Soprano (S), Alto (A), Tenor (T) vocal staves and Bass (B) piano staff. The piano part is marked *pp cantabile (kuychan)*. The vocal lines begin with the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo - ho, ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 4-7. The piano part continues with a melodic accompaniment. The vocal lines are marked *mp* and include the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 8-10. The piano part continues. The vocal lines are marked *mp* and include the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 11-14. The piano part continues. The vocal lines are marked *mp* and include the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 15-17. The piano part continues. The vocal lines are marked *mf* and include the lyrics "yo..." and "yo - ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 18-20. The piano part continues. The vocal lines are marked *cresc.* and *f*, including the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 21-23. The piano part continues. The vocal lines are marked *f* and include the lyrics "yo..." and "Yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo - ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo - ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

Musical system 24-26. The piano part continues. The vocal lines are marked *rit.* and *cresc. molto*, including the lyrics "yo - ho, ho, ho, bo'y, bo'y, bo'y, yo..."

27 Allegro (jonli)

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

f *sub p* *f* *sub p*

Lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong, lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong,

Lap, lap, dup - pong lap, lap.

Lap, lap, dup - pong lap, lap.

1 f *2 p*

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

Yor, yo - ho, ho yor, yo - ho, ho.

f *sub p* *f* *sub p*

Yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho,

Yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho,

Yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho - ho,

p *cresc.* *cresc.* *cresc.*

poco a poco accelerando

Yo - hay, yo - hay, yo - hay, yo - hay,

Yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho,

Yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho.

f *mf* *f* *ff*

Lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong, lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong,

Yor, bo'y, bo'y, bo'y, yor, bo'y, bo'y, bo'y,

Lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong, lap, da dup - pa - la dup - pa - la du - pong,

ff *ff* *ff*

Ho!

Yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho,

Yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho, yo - ho.

ff *ff*

Ho!

Dup - po - tak!

ff

NAVRO'Z SALOMI

(O'zbek xalq kuylari asosida)

N. Sharafiyeva xor uchun qayta ishlagan

Moderato (mo'tadil)
Doyra *f*

5
Xor
Bor - ho, kel - ho, ha - ma - lam ho, yo'l qay - da.
9
Tez - da cho - pib kel, yo'l - ni to - pib kel, yay - ra - ga - ni kel.
12
kuy - la - ga - ni kel, Nav - ro'z - ga kel, Xo!
15
Solo (yakka)
S1
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
19
O - lam ham ba - ro - bar ke - cha kun - duz e - kan.
23
S
A
Ham - ma bi - ri bi - ri - ga ji - gar so'z e - kan (ey).
27
S
A
Ham - ma bi - ri bi - ri - ga ji - gar so'z e - kan (ey).
T
B
Ham - ma bi - ri bi - ri - ga ji - gar so'z e - kan (ey).
31
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.

35
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
39
ba - ra - ka,
Hoy!
Hoy bog' - bon bo - bo ni - hol - ga ber - sin ba - ra - ka.
43
ba - ra - ka,
Hoy!
Hoy deh - qon bo - bo da - lan - ga ber - sin ba - ra - ka.
47
Hoy cho' - pon bo - bo qo' - ran - ga ber - sin ba - ra - ka.
51
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
Boy - che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.
55
O - lam ham ba - ro - bar ke - cha kun - duz e - kan.
O - lam ham ba - ro - bar ke - cha kun - duz e - kan.

60 Moderato Solo (yakka)

Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.

62

Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.

64

mf Solo (yakka)

S
A
T
B
Yom - g'ir yog' - dir ho'l bo'l - sin ye - ru ja - hon ko'l bo'l - sin.
U...
U...

66

Ko'k - lam - da o'y - nab ku - lib ham sho' - xu ham zo'r bo' - lay - lik.

68

f
Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.
f
Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.

70

Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.

72

cresc. e accel. (tezlantib)

Suv xo - tin!
Suv xo - tin!
Suv xo - tin!

74

S
A
T
B
Suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin.
Suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin.
Suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin, suv xo - tin.

77

Doyra *ad libitum*

78

Xor
E - xe hey!
Yom - g'ir!

79

Allegro (tez xarakatda)

Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.
Suv xo - tin, suz - ma xo - tin ko' - lan - ka - si may - don xo - tin.

Allegro moderato (o'rtacha tezlikda)

81 qizlar chertib

S A
zan, zan, zan, zan,

T B
O, zan, zan, o, zan, zan, Qiz-lar ke-lo-di zan, zan,

85

zan, zan, zan, zan,

Ro'-mo-li-ni yo-pi-nib, jo-non ke-lo-di zan, zan.

89

A-ka, a-ka, a-ka-jon dor-ga chiq-qim ke-la-di,

zan, zan, zan, zan, zan, zan, zan, zan.

Yakka yoki S I

93

A-ka, a-ka, a-ka-jon dor-ga chiq-qim ke-la-di.

97 Qaytarishda hamma

Os-mon-da-gi yul-duz-ni qo'l-ga ol-gim ke-la-di.

zan, zan, zan, zan, zan, zan, zan, zan.

101

O, zan, zan, o, zan, zan, Qiz-lar ke-lo-di zan, zan.

O, zan, zan, o, zan, zan, Qiz-lar ke-lo-di zan, zan.

105

O... do-do-jon! O... do-do-jon!

Sa-rak, su-rak, su-ro-sha, o'r-dak bu-rad pa-ro-sha.

107

Xal-qe qo-yi til-lo-sha, do-do gi-rad dar-do-sha.

Xal-qe qo-yi til-lo-sha, do-do gi-rad dar-do-sha.

109

Do-do, do-do, do-do-jon!

Ox...!

Jo-ni do-do dux-tar-jon!

111

Do-do, do-do, do-do-jon!

Ox...!

Jo-na-ki do-do dux-tar-jon!

113

Do-do!

Tar-vu-zi ge-lo-ni, Do-do! Fa-ti-ri chas-po-ni, Do-do!

poco accel. (tezlatib)

115

f Do - do! *f* Do - do!

Ta - nu - ri chas - po - ni, Do - do! Xin - cha - ki lar - zo - ni. Do - do!

117

f Do - do! *f* Do - do!

Dux - ta - ri gir - yo - ni, Do - do! Na - hu - ti bir - yo - ni, Do - do!

119

Ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le!

Ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le!

ff Do - do! Boy -

Ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le, ba - le!

ff Do - do! Boy -

123

che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.

che - chak chi - qib - di bu - gun Nav - ro'z e - kan.

126

Ham - ma bir bi - ri - ga ji - gar so'z e - kan.

Ham - ma bir bi - ri - ga ji - gar so'z e - kan.

130

Nav - ro'z e - kan.

Nav - ro'z e - kan.

Nav - ro'z e - kan.

134

cresc. Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z.

cresc. Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z.

138

Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z!

Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z, Nav - ro'z!

Yoshligim

I. Jiyanov she'ri

Moderato con anima

D. Amanullaeva musiqasi
Xor uchun S. Muzafarova moslashtirgan

4

7

11 *mf*

Qizlar: Gul - la - gan bog' - lar - ni
Yigitlar: Men - ga ya - qin bo'l - di kez - gan - da,
yul - duz - lar,

13

or - zu - lar bag' - ri - da
ya - qin - roq - dir hat - to suz - gan - da,
den - giz - lar.

15

Dil - ga baxt suv - ra - tin chiz - gan - da,
Nur - ga to' - la bu yosh - lik kez - da.

17

Va - tan - se - ning meh - ring - ni sez - dim.

19

Va - tan - se - ning meh - ring - ni sez - dim.

21

2. Naqorat:

S. A. dim. O. yosh - li - gim. qa - not ber - men - ga, al - yor

T. B.

24

S. A. ay - tay. xa - yot, men sen - ga. Yu - ra -

T. B.

26

S. A. gim - dan ket - ma, mu - xab - bat,

T. B.

28

S. A. bo - shim uz - ra qu - yosh bo'l - gin. baxt!

T. B.

30

S. A. yu - ra - gim - dan ket - ma, mu - hab - bat.

T. B.

32

S. A. bo - shim uz - ra qu - yosh bo'l - gin. Baxt!

T. B.

34

tamomlash uchun

S. A. yu - ra - gim - dan ket - ma, mu - hab - bat.

T. B.

36

S.
A.
T.
B.

bo - shim uz - ra qu - yosh bo'l - gin, Baxt!

2. Bu tiniq buloqlar suvida,
Bu mayin shabboda kuyida.
Osuda, tinch diyor qo'yingda,
Vatan - sening mehringni sezdim,
Vatan - sening mehringni sezdim.

3. Ming yillik chinorlar so'z ochsa,
Ko'xna bu minorlar yuz ochsa.
Qalbinda bir g'urur ko'z ochsa,
Vatan - sening mehringni sezdim,
Vatan - sening mehringni sezdim.

Naqorat:
O, yoshligim, qanot ber menga,
Alyor aytay, xayot, men senga.
Yuragimdan ketma, muhabbat,
Boshim uzra quyosh bo'lgin Baxt!
Yuragimdan ketma, muhabbat,
Boshim uzra quyosh bo'lgin Baxt!

ISTIQLOL HAQIDA QO'SHIQ

Q. Mamirov musiqasi

L. Qo'ldosh she'ri

Allegretto

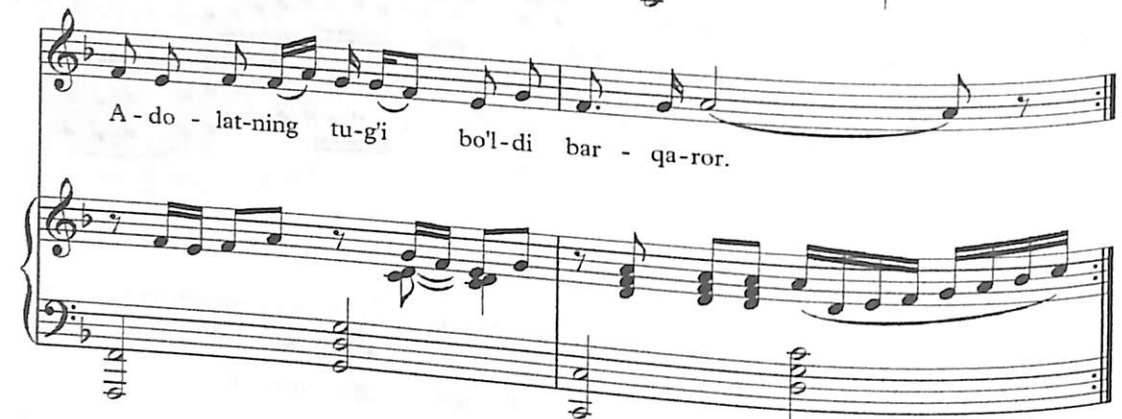
Ey mu-qad-das Tu-ron Ey qut - lug' ma-kon

sen - da zi - yo top - di har ah - li ur - fon.

Ja - hon - gir Te-mur-ning ru - hi sen - ga yor

A - do - lat-ning tu-g'i bo'l-di bar - qa-ror.

Ya-sha O'z - be - kis - ton is - tiq - lol ya-sha.

A - ziz xal-qim bax-ting kul-sin ha - mi - sha.

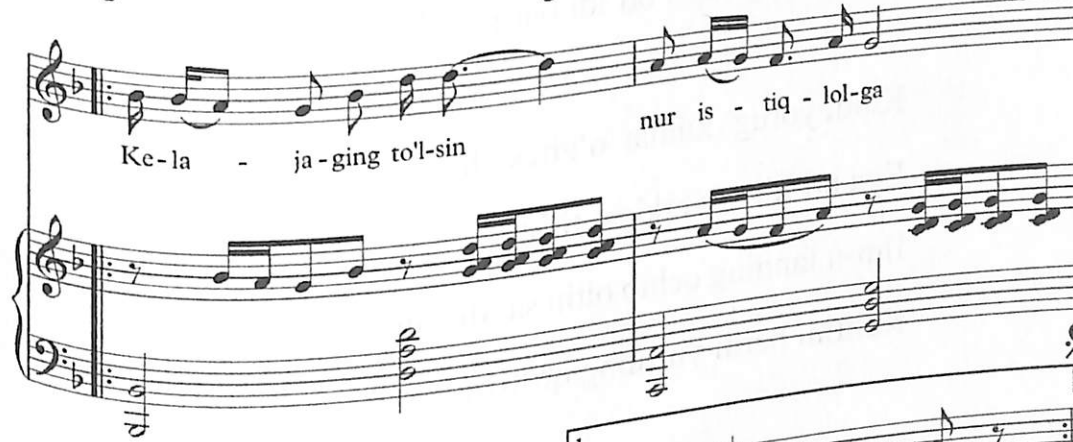
Ya-sha O'z - be - kis - ton is - tiq - lol ya-sha.

A - ziz xal-qim bax-ting kul-sin ha - mi - sha.

Ke - la - ja - ging to'l-sin nur is - tiq - lol-ga

Av-lod - la-ring ye-ta - ver-sin, ka - mol - ga.

2.

ka- mol - ga. ka- mol - ga.

Ey, muqaddas Turon, ey qutlug' makon,
Senda ziyo topdi har ahli urfon.
Jahongir Temurning ruhi senga yor,
Adolatning tug'i bo'ldi barqaror!

Keldi yorug' kunlar o'zbek eliga,
Ega bo'ldi o'z erkiga, tiliga,
Ilm-u fanning ochib oltin sandig'in
Kalitini berdi yurtning qo'liga.

Naqarot:

Yasha O'zbekiston, istiqlol yasha!
Aziz xalqim, baxting kulsin hamisha.
Kelajaging to'lsin nur, istiqbolga,
Avlodlaring yetaversin kamolga!

Xor va xorshunoslik fanidan test savollari

- Alt partiyasi qaysi xorlarda uchraydi?
  - Ayollar xorida
  - Bolalar xorida
  - Aralash xorda
  - Barcha javoblar to'g'ri *
- Jamoa qo'shiqchiligining to'g'ri soziga qanday erishiladi?
  - Melodiyani to'g'ri kuylash orqali
  - Interval va akkordlarni aniq kuylash orqali *
  - Bas partiyasini aniq kuylash orqali
  - Intervallarni aniq kuylash orqali
- Diskant partiyasi qaysi xorga mansub?
  - Aralash xorga
  - Ayollar xoriga
  - Bolalar xoriga *
  - Erkaklar xoriga
- Jamoa qo'shiqchiligi uchun qaysi ansambl muhimroq?
  - Ritmik ansambl
  - Xususiy ansambl
  - Umumiy ansambl
  - Barcha javob to'g'ri *
- "Ansambl" so'zi qaysi tildan olingan?
  - Nemis tilidan
  - Italyan tilidan
  - Fransuz tilidan *
  - O'zbek tilidan

6. **Jamoaviy qo'shiqchilikning maqsadi nima?**
- A) Xonandalarni estetik tarbiyalash
 B) Jamoa bo'lib kuylashga o'rgatish
 C) Xonandalarni jamoada o'z o'rnini topishga o'rgatish *
 D) Mustaqil bo'lishga o'rgatish
7. **Xor rahbarining vazifalari nimalardan iborat?**
- A) Xonandalar ovozini aniqlash
 B) Xonandalarni jamoaga birlashtirish
 C) Xonandalarni kuylay olishga o'rgatish
 D) Barcha javoblar to'g'ri *
8. **Jamoaviy qo'shiqchilikda dinamik tushlarning ahamiyati?**
- A) Badiiy obrazni ochib berish vositasi
 B) Ovoz balandligini ifodalash orqali asar mazmunini ochib berish
 C) Asarni yangi ifoda vositalari orqali bezash
 D) Barcha javoblar to'g'ri *
9. **Ko'p ovozlikka o'tish yo'llarini aniqlang!**
- A) Ishni ko'p ovozlikni kuylashdan boshlash
 B) Ikki ovozlikdan uch ovozlikka o'tish
 C) Unison, ikki, uch va to'rt ovozlikka o'tish *
 D) Unli va undoshlarni talaffuz etishdan
10. **Ikki ovozlikka o'tish yo'llarini aniqlang!**
- A) Unisondan ikki ovozlikka o'tish
 B) Imitatsiya yo'llari orqali o'tish
 C) Har bir ovozni mukammal o'rganib, ularni qo'shish
 D) Barcha javob to'g'ri *

11. **Xonandalar ovozini tasniflashdan maqsad nima?**
- A) Xonandalarning ovoz diapazonini aniqlab olish
 B) Jamoaga mos asarlarni to'g'ri tanlash
 C) Past va baland ovozlar ansamblini to'g'ri tashkil qilish uchun
 D) Bacha javoblar to'g'ri *
12. **Xor va an'anaviy qo'shiqchilikning farqli jihatlari aniqlang!**
- A) Xorda xalqona bezaklardan kam foydalaniladi
 B) An'anaviy qo'shiqchilikda nola va qochirimlardan unumli foydalaniladi
 C) Har ikkalasi ham soz, ansambl va nyuanslarga asoslanadi
 D) Barcha javoblar to'g'ri *
13. **O'zbekistonda xor musiqasi asoschisi nomini aniqlang!**
- A) Muxtor Ashrafiy
 B) Tolibjon Sodiqov
 C) Manas Leviyev
 D) Mutal Burxonov *
14. **Jo'rsiz xor asarlari qanday nomlanadi?**
- A) Akkomponiment
 B) Akapella *
 C) Duet
 D) Ariya
15. **Kapella rahbarini qanday atashadi?**
- A) Konsertmeyster
 B) Baletmeyster
 C) Kapelmeyster *
 D) Dublyor

16. O'zbekiston Davlat filarmoniyasi qoshida birinchi professional xor kapellasi tashkil etilgan sana va uning rahbari kim bo'lgan?

- A) 1952 yil S.Valenkov *
- B) 1950 yil S.Yudakov
- C) 1961 yil A.Hamidov
- D) 1960 yil B.Umidjonov

17. Jamoaga qo'shiq o'rgatishning eng oxirgi bosqichi nima deb ataladi?

- A) Vokal -xor mashqlarini o'tkazish
- B) Solfedjio qilib kuylatish
- C) Musiqani mustahkamlash
- D) Badiiy ijro ustida ishlash *

18. Monodiya nima?

- A) Akkord
- B) Garmoniya
- C) Bir ovozli kuy *
- D) Polifonik kuy

19. Bolalar ovozini aniqlang!

- A) Diskant *
- B) Tenor
- C) Bas
- D) Bariton

20. Dinamik tusni aniqlang!

- A) Repriza
- B) Diyez
- C) Bemol
- D) Krishendo *

21. Ayollar ovozlarini aniqlang!

- A) Soprano *
- B) Alt *
- C) Tenor
- D) Bas

22. Erkaklar ovozini aniqlang!

- A) Tenor *
- B) Bas *
- C) Alt
- D) Soprano

23. Aniq so'z talaffuzi qanday nomlanadi?

- A) Diksiya *
- B) Falset
- C) Intonatsiya
- D) Oktava

24. Soprano, alt, tenor, bas ovozlari birgalikda qaysi xorga mansub?

- A) Erkaklar xoriga
- B) Ayollar xoriga
- C) Bolalar xoriga
- D) Aralash xorga *

25. Kapella so'zining ma'nosi?

- A) Xor jamoasi *
- B) Ansambl
- C) Orkestr
- D) Duet

26. Xonanda ovozining o'ziga xos xususiyatlari tusi, rangi, sifati qanday nomlanadi?

- A) Diksiya
- B) Intonatsiya
- C) Akapella
- D) Tembr *

27. Jo'rsiz xor asarlari qanday nomlanadi?

- A) Akapella *
- B) Romans
- C) Duet
- D) Ariya

28. Polifoniya so'zining ma'nosini aniqlang!

- A) Bir ovozlik
- B) Uch ovozlik
- C) Ko'p ovozlik *
- D) Ariya

29. Akapella uslubida kuylash xor jamoasiga qanday yordam beradi?

- A) Ritmik jihatdan o'stiradi
- B) Xor sozini yaxshilaydi, xonandalarni garmonik eshitish va tafakkur etish qobiliyatini o'stiradi
- C) Dinamik jihatlarini boyitadi
- D) Hamma javoblar to'g'ri *

30. Kuylashdagi to'g'ri nafas olish yo'lini aniqlang!

- A) Qorin bo'shlig'i-diaphragmaga nafas olish *
- B) Yelkani kengaytirib nafas olish
- C) Ko'krak bilan nafas olish
- D) Ko'krak aralash qorin bilan nafas olish

31. Xor jamoalarida keng ishlatiladigan nafas turini aniqlang!

- A) Zanjirsimon nafas *
- B) Jumlalarga bog'langan nafas
- C) Cho'ziq va shoshilmay olinadigan nafas
- D) Tez va chuqur olinadigan nafas

32. Ko'p ovozlikka o'tishda qaysi uslubdan foydalaniladi?

- A) Polifoniya uslubi
- B) Garmonik uslubi
- C) Aralash uslubi
- D) Kanon uslubi *

33. Kichik xor jamoasi necha kishidan iborat bo'ladi?

- A) 12 kishi *
- B) 18 kishi
- C) 24 kishi
- D) 30 kishi

34. Xormeyster-bu qaysi rahbarga kiradi?

- A) Orkestr
- B) Ansambl
- C) Xor *
- D) Xalq cholg'ular ansambli

35. Xor partiyalarining nota yozuvini aniqlang!

- A) Klavir
- B) Xor partiturası *
- C) Yig'ma jild
- D) Orkestr partiturası

36. "Bulbulcha" bolalar xor jamoasi tashkil etilgan sana va rahbarini aniqlang!
- A) 1952 yil S.Valenkov
 B) 1960 yil B.Umidjonov
 C) 1970 yil Sh.Yormatov *
 D) 1960 yil A.Hamidov
37. O'zbekiston davlat konservatoriyasi opera studiyasi xor jamoasi qachon tashkil etilgan?
- A) 1960 yil
 B) 1962 yil
 C) 1963 yil
 D) 1964 yil *
38. O'zbekiston radio va televideniyesi qoshidagi milliy xor jamoasi tashkil etilgan sana va rahbarini aniqlang!
- A) 1961 yil S.Valenkov
 B) 1962 yil A.Hamidov
 C) 1970 yil Sh.Yormatov
 D) 1960 yil B.Umidjonov*
39. Ozbek filarmoniyasi qoshida professional xor kapellasi qachon tashkil etilgan va ilk rahbari kim bo'lgan?
- A) 1952 yil S.Valenkov *
 B) 1960 yil B. Umidjanov
 C) 1970 yil Sh.Yormatov
 D) 1961 yil S.Valenkov
40. Ozbek xor san'ati rivojiga kattahissa qo'shgan kompozitorlarni aniqlang!
- A) M.Ashrafiy, M.Burxonov, B.Umidjanov
 B) M.Otajanov, A.Mansurov, X.Xasanova
 C) M.Bafoyev, N.Norxo'jayev, F.Alimov

- D) Barcha javoblar to'g'ri *
41. Qanday xor jamoalari dirijyorsiz ijro etishlari mumkin?
- A) Bolalar xori
 B) Qizlar xori
 C) Xalq xorlari *
 D) Barcha javoblar to'g'ri
42. Xor ijrochiligida ansambl so'zini izohlang!
- A) Yakka ijro etuvchi
 B) Cholg'u ijrochilari
 C) Ijrochilarning birgalikda hamohan uyg'unlashgan ijrosi *
 D) Barcha javoblar to'g'ri
43. Xorda xususiy ansambl so'ziga ta'rif bering!
- A) Yakka ijrochi
 B) Ikki ijrochi
 C) Uch ijrochi
 D) Xordagi bir partiyadagi ovozlar uyg'unlashuvi *
44. Xorda umumiy ansambl so'ziga ta'rif bering!
- A) Ikki ijrochi
 B) Uch ijrochi
 C) Xordagi to'rtta partiyalarining hamohang uyg'unlashuvi *
 D) Barcha javoblar to'g'ri
45. Intonatsiya so'zining ma'nosini toping!
- A) Qo'shiq kuylash
 B) Cholg'uda ijro etish
 C) Partiyalar uyg'unligi
 D) Tovush balandligini ovozda aniq talaffuz qilish *

46. **Diksiya soʻzining maʼnosini toping!**
- A) Nutq, aniq soʻz talaffuzi *
- B) Meyyorda kuylash
- C) Hamohang boʻlib kuylash
- D) Barcha javoblar toʻgʻri
47. **Kuy, qoʻshiq tovushlarning qisqa-qisqa ijro etilishi qanday nomlanadi?**
- A) Legato
- B) Partamento
- C) Stakkato *
- D) Fortissimo
48. **Musiqiy templarni aniq koʻrsatuvchi asbob nomini aniqlang!**
- A) Kamerton
- B) Metronom *
- C) Tonallik
- D) Barcha javob toʻgʻri
49. **Xor, torli kvartet, xilma-xil ansambllar va orkestr uchun yozilgan musiqa formasi qanday nomlanadi?**
- A) Partiya
- B) Unison
- C) Partitura *
- D) Klavir
50. **Kamerton qaysi tovushni beradi?**
- A) Do tovushini
- B) Mi tovushini
- C) Sol tovushini
- D) Lya tovushini *

GLOSSARIY

1. **Artikulyatsiya**-(lotincha „artikullatio“-boʻlinish) muayyan tovushni hosil qilishda nutq muchalarining harakati, holati, ishtiroki.
2. **Diksiya**- (lotincha “dikto”- talaffuz)-soʻzlarning aniq, ravshan talaffuz etish, soʻzlash usuli.
3. **Xor sozi**- xor ijrochiligida intervallarning melodik, garmonik koʻrinishlarida aniq va toʻgʻri sado qilishga aytiladi.
4. **Akustika**-(qadimgi yunoncha “akustikos”- eshitaman)-fizikaning tovush hodisalarini, yaʼni jismda mexanik toʻlqinlarning paydo boʻlishi, tarqalishi.
5. **Intonatsiya**-(lotincha “intono”- baland talaffuz qilaman)-nutqning ohangliligi, uning maromiy musiqiy tomoni, tovushlarning baland-pastligi.
6. **Tessitura**-(italyancha “tessere”-soʻzidan olingan boʻlib) bu esa bir-biriga bogʻlangan musiqa notalarini hosil qilish jarayonini anglatadi.
7. **Dinamika**-(grekcha “dinamikos”- kuchga oid, kuchli)-muayyan asarning nota yozuvida va bevosita uni ijro etishda tovushlarning sadolanish kuchi (baland, pastligi)ning oʻzgaruvchanligi.
8. **Ansambl**-(faransuzcha “ensemble” tushunchasidan olingan boʻlib, maʼnosi- birgalikda), yaʼni hamohang boʻlishni anglatadi.
9. **Faktura**-(lotincha “factura” -ishlov berish, tuzilish)-musiqada musiqa asarining yozilish uslubiga aytiladi (garmoniya, polifoniya unsurlariga asoslangan kompozitorlik ijodi).
10. **Orfoepik**-(orfepiya -yunocha “epos”-nutq, talaffuz) tilshunoslikning adabiy badiiy talaffuz meyorlarini oʻrganuvchi boʻlimi, tilning yozma shaklidagi toʻgʻri yozish qoidalarini oʻrganuvchi tilshunoslik sohasi.
11. **Metroritm**-(metr yunoncha “metron”- oʻlchov, “metreo”- oʻlchayman)-musiqada ritmik tuzilmalar hajmi va sifatini belgilovchi,

kuchli va kuchsiz (uzun va qisqa) hissalarining muayyan tartib va o'lovlarda izchil almashinuviga asoslangan badiiy vaqt o'lchovi, ritm (yunoncha, rheo-oqaman, davriylik)-musiqada tovush cho'zimlarining izchilligidir.

12. **Registr**-(lotincha: "regustrum" -ro'yxat) -musiqasi chiqaradigan eng past va eng baland ovoz balandligi o'rtasidagi masofadir. Musiqasi cholg'u asbobi yoki xonanda diapazonining bir xil tembriga ega tovushlar guruhi o'laroq ta'riflangan.

13. **Xalq xori**-odatda mahalliy xalq qo'shiqlari va kuylarini ijro etadigan xor jamoasidir. Ijrochilar professional emas, havaskorlardan iborat bo'ladi.

14. **Kapella**-(italyancha "capella" - kichik ibodatxona)-bu cherkov xonandalari xori, keyinchalik jo'rsiz xor asarlarini ijro etadigan professional xor jamoasi.

15. **Akapella**-(italyancha "acapella") cholg'u jo'rlihsiz xor tomonidan ijro etiladigan musiqiy asar.

16. **Janr**-(fransuzcha-"genre", lotincha "generis"- "jins", "tur") san'at asarlarini turli guruhlarga bo'lish uchun ishlatiladigan tushuncha bo'lib, shakl va mazmunan o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan san'at asarining turidir.

17. **Imitatsiya**-(lotincha "imitatio"-taqlid) musiqada biror ovozda sadolangan ko'p ovozli musiqasi asari kuyini boshqa (yuqori yoki past) ovozda aynan yoki o'zgacharoq qilib takrorlashdir.

18. **Marosim**- diniy yoki an'anaviy urf-odatlar munosabati bilan o'tkaziladigan maraka, yig'in: diniy marosimlar, to'y marosimlari, dafn marosimlari va boshqalar. Umuman olganda jamoa ishtirokida o'tkaziladigan tadbirlar.

19. **Xormeyster**-(xor va nemischa "meister" -usta, rahbar)-xor dirijyori, rahbari ma'nolarini bildiradi.

20. **Kapelmeyster**-(nem. "kapella" - xor, orkestr, "meister"-usta, rahbar)-dastlab, XVI- XVIII asrlarda xor kapellasi rahbari.

21. **Tembr**-(fransuzcha "timbre" - qo'ng'iroq, belgi, farqlovchi belgi)- bir pardaga, bir xil balandlikdagi har bir tovushning o'ziga xos tomoni, sifati, tovlanish, ashulachi ovozi o'ziga xos xarakteridir.

22. **Diapazon**-(yunoncha "dia pason" - chordon) barcha torlar bo'ylab; musiqada-soz, xonanda ovozi yoki har bir kuy, qo'shiq, umuman barcha musiqasi asarlarining eng pastki va yuqori tovushlari oralig'i.

23. **Kontata**-(lotincha "cantare" - kuylamoq) - yakkaxon xonandalar, xor va orkestrga mo'ljallangan musiqasi asari. O'zbek kompozitorlari S.Yudakov "Mirzacho'l", "Muborakbod", S.Boboyev "Hosil bayrami", M.Leviyev "Oq oltin", O.Halimov "Qaraqalpoqcha" kabi kontatalarni yaratishgan.

24. **Aratoriya**-(lotincha - "ibodatxona")-yakka xonandalar, xor va orkestr uchun yaratilgan, odatda dramatik syujetga asoslangan lirik musiqasi asari.

25. **Opera**-(lotincha "opera" - "mehnat mahsuli") - musiqali dramatik san'at janri. Opera qorishma "asar" (sintetik) janr bo'lib, o'zida bir nechta san'at turlarini mujassam etadi; unda dramaturgiya, musiqasi, tasviriy san'at va raqs san'ati shakllari yaxlit sahnaviy jarayonda uzviy bog'lanadi.

26. **Rekviyem**-(lotincha "reguiem" - orom, tinchlik)-marhumlar xotirasiga bag'ishlangan messa turi, diniy musiqasi janri, lotin matnlarida aytiladigan vokal cholg'u turkumi.

27. **Diskant**-(lotincha "cantus" - "kuylash") diskant deganda, odatda, yuqori jarangdor ovoz, xususan, bolalar (odatda, o'g'il bolalar)ning baland va ingichka ovozi tushuniladi.

28. **Polifoniya**-(lotincha: "polyphonia" poli va fon) ovoz (kuy)larning ifodaviy-badiiy o'zaro tengligiga asoslangan ko'p ovozlik turi. Aksi-gomofoniya.

29. **Xor** (yunoncha "xoros" - yig'ilish) xonandalar jamoasi. Tarkibiga ko'ra, bir turdagi (erkaklar xori, ayollar xori, bolalar xori) va aralash xor. Shuningdek ijrochilar soniga qarab kichik, katta xor jamoalarga bo'linadi.

FOYDANANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. S.Kadirova. Xorshunoslik, Toshkent, Musiqa nashriyoti, 2019 y.
2. Sh. Ro'ziyev. Xorshunoslik, Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987 y.
3. Yu. Xusnitdinova. Xor dirijyorligi. Toshkent, 2016 y.
4. Q.Mirzayev. Xor jamoalari bilan ishlash. Toshkent, 2008y.
5. G.Mansurova. Xorshunoslik va xor jamoalari bilan ishlash uslubiyoti. Toshkent, Yangi asr nashriyoti, 2008 y.
6. R.N.Muxitdinova. Xorshunoslik asoslari, Toshkent, 2007 y.
7. J.Shukurov. Dirijyorlik. Toshkent, Istiqlol nashriyoti, 2006 y.
8. Q.Mamirov. Jamoa qo'shiqchiligi va amaliyoti. Toshkent, Ilm ziyo nashriyoti, 2012 y.
9. D.Malikova. Xor sinfi, Toshkent, 2019 y.
10. N.Sharafiyeva. Xorshunoslik, Toshkent, 2020 y.
11. Z.Sultanova. Xor va xorshunoslik, Namangan, 2021 y.
12. I.Akbarov. Musiqa lug'ati, Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987 y.
13. Sh.I.Shamsiyev. Xor va xorshunoslik. Buxoro, Kamolot nashriyoti, 2022 y.
14. S.Qurbonov. Xor o'qitish metodikasi. Toshkent, Ilm-Ziyo-Zakovat nashriyoti, 2021 y.
15. M.Naimov. "O'zbek musiqa tarixi" va "Musiqa nazariyasi" fanlaridan test savollari. Toshkent-2008.
16. L.Djumayeva, N.Sharafiyeva. Xor sinfi va kamer xor. Toshkent, Barkamol fayz-mediya, 2017
17. R.Tursunov, B.Shodmonova. Xor dirijyorligi, Toshkent, 2006.
18. E.Toshmatov. Dirijyorlik san'ati. Buxoro, Sadridin Salim Buxoriy nashriyoti, 2021.
19. B.Shomahmudova. Xor fanlarini o'qitish metodikasi. Toshkent, 2012.
20. B.Azimov. Dirijyorlik amaliyoti, Toshkent, 2012.
21. T.Muxammedov. Dirijyorlik. Buxoro, Durdon nashriyoti, 2021.

MUNDARIJA

Xor va xorshunoslik fanining maqsad va vazifalari	3
Xor san'atining rivojlanishi	4
O'zbekistonda xor san'atining shakllanishi va uning ahamiyati	7
Xor janrlari va xor jamoalari	11
O'zbekiston davlat akademik xor kapellasi	13
O'zbekiston davlat konservatoriyasi qoshidagi musiqiy teatr studiyasi xori	14
Alisher Navoiy nomidagi opera va balet davlat akademik katta teatri xor jamoasi	15
O'zbekiston teleradiokompaniyasi qoshidagi "Bulbulcha" bolalar xori	16
Xorning turlari va ko'rinishi. Xor partiyalari va ularni tashkil qiluvchi ovozlari	18
Xor ijrochiligi malakasi. Vokal texnik ko'nikmalari	21
Xor sozi va ansambl	24
Amaliy mashg'ulot uchun xor asarlari	27
O'zbekiston Respublikasi Davlat Madhiyasi (A.Oripov she'ri, M.Burhonov musiqasi)	27
Qilpillama. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	31
Olmacha anor. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	34
Shamol eshik ochadi. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	38
Deydi-yo. O'zbek xalq qo'shig'i, N.Sharafiyeva xor uchun moslashtirgan	39
Yor- yor. O'zbek xalq qo'shig'i, M.Naimov xor uchun moslashtirgan	45
Ililla yor. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	51
Do'rsi – do'rsi. O'zbek xalq qo'shig'i, M Naimov xor uchun moslashtirgan	54
Qora soch. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	57
Lapar. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	61

Gal bari. O'zbek xalq qo'shig'i, B.Umidjonov xor uchun moslashtirgan	65
Xorazm navolari. Xorazm xalq kuylari asosida, M.Sharafiyeva xor uchun qayta ishlagan	66
Navro'z salomi. O'zbek xalq kuylari asosida, N.Sharafiyeva xor uchun moslashtirgan	70
Yoshligim. I.Jiyanov she'ri, D.Amanullayeva musiqasi, S.Muzaffarova xor uchun moslashtirgan	78
Istiqlol haqida qo'shiq. L.Qo'ldosh she'ri, Q.Mamirov musiqasi	83
Testlar	87
Glossariy	97
Foydalanilgan adabiyotlar	100

СОДЕРЖАНИЕ

Цели и задачи дисциплины «Хор» и б1 хороведения	3
Развитие хорового искусства	4
Становление хорового искусства в Узбекистане и его значение.	7
Хоровые жанры и хоровые коллективы Государственный академический хор Узбекистана.	11
Хор студии музыкального театра при Государственной консерватории Узбекистана.	13
Хор Государственного академического Большого театра оперы и балета имени Алишера Навои	14
Детский хор «Булбулча» при Узтелерадиокомпании	15
Виды и внешний вид хора. Хоровые партии и голоса, входящие в их состав	16
Требования к хоровому исполнению. Вокально-техническое мастерство	18
Хоровая лирика и ансамбль	21
Хоровые произведения для практических занятий Республики Узбекистан	24
Государственный гимн (стихи А. Орипова, музыка М. Бурханова)	27
Кильпиллама. Узбекская народная песня, обработка для хора Б. Умиджонова	31
Алмача анор. Узбекская народная песня, обработка для хора Б. Умиджонова	34
Шамол ешикс акади. Узбекская народная песня, обработка для хора Б. Умиджонова	38
Дейди-ё. Узбекская народная песня, обработка для хора Н. Шарафиевой	39
Ёр-ёр. Узбекская народная песня, обработка для хора М. Наимова	45
Илилла ёр. Узбекская народная песня в обработке для хора Б. Умиджонова	51
До'рси – до'рси. Узбекская народная песня в обработке для хора М. Наимова	54
Кара соч. Узбекская народная песня, хоровая обработка Б. Умиджонова	57
Лапар. Узбекская народная песня, хоровая обработка Б. Умиджонова	61
Гал бари. Узбекская народная песня, хоровая обработка Б. Умиджонова	65

Хорезм навалари. По мотивам хорезмских народных песен, хоровая обработка Н. Шарафиевой	66
Навруз саломы. По мотивам узбекских народных песен, хоровая обработка Н. Шарафиевой	70
Ёшлигим. Стихотворение И. Жиянова, музыка Д. Амануллаевой, хоровая обработка С. Музаффаровой	78
Песня о независимости. Стихотворение Л. Колдаша, музыка К. Мамирова	83
Тесты	87
Глоссарий	97
Список литературы	100

Table of Contents

1. Goals and objectives of the discipline of choir and choral studies	3
2. Development of choral art.	4
3. Formation of choral art in Uzbekistan and its significance	7
4. Choral genres and choral groups	11
5. State Academic Choir of Uzbekistan	13
6. Choir of the Musical Theater Studio under the State Conservatory of Uzbekistan	14
7. Choir of the State Academic Bolshoi Theater of Opera and Ballet named after Alisher Navoi	15
8. Children's Choir "Bulbulcha" under the Uzbek Television and Radio Company	16
9. Types and appearance of the choir. Choir parts and the voices that make them up	18
10. Qualifications of choral performance. Vocal technical skills	21
11. Choral lyrics and ensemble	24
12. Choral works for practical training	27
13. National Anthem of the Republic of Uzbekistan (poem by A. Oripov, music by M. Burhonov)	27
14. Qilpillama. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	31
15. Almacha anor. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	34
16. Shamol eshiks aqadi. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	38
17. Deydi-yo. Uzbek folk song, arranged for choir by N. Sharafiyeva	39
18. Yor- yor. Uzbek folk song, arranged for choir by M. Naimov	45
19. Ililla yor. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	51
20. Do`rsi – do`rsi. Uzbek folk song, arranged for choir by M. Naimov	54
21. Kora soch. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	57
22. Lapar. Uzbek folk song, arranged for choir by B. Umidjonov	61

23. Gal bari. Uzbek folk song, arranged for choir by B.Umidjonov	65
24. Khorezm navalari. Based on Khorezm folk songs, arranged for choir by N.Sharafiyeva	66
25. Navruz salomi. Based on Uzbek folk songs, arranged for choir by N.Sharafiyeva	70
26. Yoshligim. Poem by I. Zhiyanov, music by D. Amanullayeva, arranged for choir by S. Muzaffarova	78
27. Song about Independence. Poem by L. Qoldosh, music by Q. Mamirov	83
28. Tests	87
29. Glossary	97
30. References	100

o`quv qo`llanma

NAIMOV MUZAFFAR URINOVICH

XOR VA XORSHUNOSLIK. DIRIJYORLIK ASOSLARI

Texnik muharrir : Ro`zimurod Axmedov
Sahifalovchi: Maftuna Uzaqova
Dizayner: Diyora Abduraxmonova

Tasdiqnoma № 495679. 21.11.2024.
Bosishga 2025-yil 19-yanvarda ruxsat etildi:
Bichimi 60x84 1/8. Ofset qog`oz
—Times new Roman garniturasida ofset usulida bosildi
Nashr tabog`i – 6,6875 Shartli bosma tabog`i –3,34375.
Adadi 100 nusxa. Shartnoma № 14.01.2026
Buyurtma № 492

BMT hamda UNIDO xalqaro tashkiloti sertifikatiga ega bo`lgan
“Classic” nashriyotida nashrga tayyorlandi

Original maket Classic nashriyotida tayyorlandi.
150114, Farg`ona viloyati, Farg`ona shahar,
Aviasozlar ko`chasi 2-uy.
Telefon: (93) 507-52-72

Poligraf Super Servis MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
150114, Farg`ona viloyati, Farg`ona shahar,
Aviasozlar ko`chasi 2-uy

Naimov Muzafar O'rinovich 1962-yil 24-fevralda Surxondaryo viloyati, Denov shahrida ishchi oilasida tavallud topgan. 1981-yil Termiz shahridagi ixtisoslashgan san'at maktabi (oldingi Termiz musiqa bilim yurtini)ning "Xor dirijorligi" bo'limini, 1986-yilda O'zbekiston davlat konservatoriyasi (oldingi M.Ashrafiy nomli Toshkent davlat konservatoriyasi)ning "Xor dirijorligi" fakultetini tamomlagan. Turli yillarda Denov tumanidagi 14-sonli Bolalar musiqa maktabida, Denov shahridagi 2-son Bolalar musiqa va san'at maktabida, Denov tumanidagi R.Uzoqova nomli pedagogika kollejida, Termiz davlat universitetida faoliyat yuritgan ustozlikdan rahbar lavozimlarigacha bo'lgan sharaflı yo'lni bosib o'tgan. 2018-yildan boshlab Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti (tashkil etilgan yili TerDU Denov filiali)da fakultet dekani, kafedra mudiri, kafedra dotsenti sifatida faoliyat yuritib kelgan bo'lsa, 2022-yil dekabr oyidan hozirgi kunga qadar "Maktabgacha talim" kafedrasida professor vazifasini bajaruvchi lavozimida ishlab kelmoqda. Muzaffa Naimov 2000-yilda "O'zbekiston xalq ta'limi a'lochisi" ko'krak nishoni bilan taqdirlangan. 2012-yilda Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan "Dotsent" ilmiy unvoni berilgan. 2013-yilda O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi a'zoligiga qabul qilingan. Naimov Muzafar O'rinovichga Oliy attestatsiya komissiyasining 2024-yil 31-yanvardagi qaroriga muvofiq san'atshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori darajasi berilgan. Uning 25 ortiq maqolalari Respublika jurnallarida, ilmiy amaliy konferensiyalarida va chel el jurnallarida e'lon qilingan ("Tafakkur", "San'at", "Guliston", "Moziydan sado" va "Teatr" jurnallari). Bir qator kitoblari, jumladan "Surxon qo'shiqlari" I-II-III, "Qalb navolari" qo'shiqlar to'plami, "Folklor qo'shiqlari bolalar xori uchun" uslubiy qo'llanmasi, "Aziz ustozlar" nomli qo'shiqlar to'plami, "Folklor qo'shiqlari jo'rsiz xor uchun" uslubiy qo'llanmasi, "Surxondaryo ijodkorlari" (I-II jild) uslubiy qo'llanmalari, oliygohlarning musiqa ta'limi yo'nalishlari uchun "Folklor qo'shiqlari" o'quv qo'llanmasi, "Ko'ngil bir navo istar", "Qadim Surxon navolari", "Metar navolari" kabi risolalari nashr etilgan. Oxirgi yillarda muallif samarali ijod qilib, oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun adabiyot sifatida "Vokal ijrochiligi" (D.Avloqulov hammuallifligida), "Dirijyorlik asoslari" nomli, Bolalar musiqa va san'at maktablari o'quvchilari uchun "Surxondaryo folklor-etnografik xalq havaskorlik jamoalari" nomli o'quv qo'llanmalarini nashr ettirdi. Mazkur kitob esa muallifning ilmiy tadqiqot jarayonlarida to'plagan ilmiy va ijodiy yangiliklari mahsulidir.

«ClassiC»
nashriyoti

6893

